

ТУРИЗАМ ЧЕШКЕ

TOURISM OF THE CZECH REPUBLIC

Плавша, Ј,¹ Бубало-Живковић, Милка¹

Сажетак

Територијално-политичке промене са почетка 90-их година XX века довеле су Републику Чешку у сасвим нове услове. Периферни положај у оквиру Источног блока, овим променама претворен је у централну позицију у оквиру европског континента. Кроз отворена врата Западне Европе у Чешку без “гвоздене завесе” крајем XX века стижу богатији туристи. Мада не потпуно спремна, Чешка се покушава прилагодити новој ситуацији, приближавајући једном делу туристичке клијентеле природне вредности, односно питоме планине, затим скоро заборављене, а некад веома познате бање, те приступачне и интересантне водене површине. За други, значајнији број туриста (годишње у Чешкој борави око 4,5 милиона страних туриста), прави магнет су изузетне културно-историјске вредности ове мале државе. Свакако доминирају вредности “Златног Прага”, али и бројни средњовековни градови, утврђења и дворци, који су распоређени по читавој држави. Мада је материјална база туризма, изнад нивоа земаља бившег Источног блока, ипак није на нивоу који у потпуности може задовољити потребе знатног дела туриста из Западне Европе, те су у тој области потребна значајна улагања, чак и у Прагу где је десетак хотела са пет звездица. Свакако се још значајније мора искористити транзитни карактер Чешке територије, да би бројни посетиоци постали туристи, који ће у овој земљи боравити знатно дуже од четири дана.

Кључне речи: Чешка, туризам

Abstract

Territorial and political changes from the start 90th years 20 century have taken the Czech Republic in a new conditions. Peripheral position in the scope of the East block, from tries changes transformed in central position in the scope of Europe continent. Through the open door of the West Europe in the Czech Republic, without “iron curtain”, at the end 20 century coming richer tourists. The Czech Republic wasn't total ready for tourists, but it tries to adapt a new situation. The Czech Republic brings closer, one of

¹ Др Јован Плавша, др Милка Бубало-Живковић, ПМФ, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад

part of tourists, natural values, pleasant mountains, then spas, which sometimes were very known. , then accessible and interesting water surface. For other, more importance tourists (per year in the Czech Republic stay 4,5 millions foreign tourists), the most attractive are exceptional cultural and history values this small country. Dominate values of "The Gold Prague", but and numerous medieval cities, fortress and castles, that have arranged in whole country. Material base of tourism is above level of countries ex the East block, but it isn't at level which can complete satisfy needs many tourists from the West Europe. Because the Czech Republic must quite investing, even in Prague, where are tithe hotels with five stars. The Czech Republic must exploit its transit character, when be numerous visitors become tourists, which will stay in this country considerable longer from four days.

Key words: the Czech Republic, tourism.

Положај

Република Чешка (78.866 km² и 10,3 милиона становника) заузима средишњи положај у Европи, што је веома добар предуслов за развој туризма. Међутим, добар географски положај није довољан предуслов за значајнија туристичка кретања. Велику важност имају природне и антропогене вредности, материјална основа и организација туризма, односи са суседним земљама и друго. Вековима је овај простор био поприште борбе више држава и сила, подручје на коме су се сукобљавали различити интереси, народи и цивилизацијски кругови. Од првобитних насељавања до данас овде се сударају Словени и Германи, а после распада Источног блока (СЕВ-а), почетком 90-их година XX века, и Чехословачка се дели на две државе Чешку и Словачку. Чешка је на граничном простору између развијеног запада и сиромашнијег истока, између хладног и развијеног севера и топлог и мање развијеног југа. Овакви односи још више наглашавају транзитни карактер простора Чешке, којим пролазе друмске, железничке и ваздушне саобраћајнице европског значаја. Та позиција је идеална за развој транзитног, а природне и антропогене вредности омогућавају и друге видове туризма.

Природна основа за развој туризма

Рељеф. Средишњи део државе заузима Чешка завала, а на истоку је Моравска завала, које окружују ниже и старије планине. На истоку, уз границу (Словачка), издижу се млађи Карпати. Чешка је релативно ниска - просечна висина 430 m, а само је око 1% територије изнад 1000 m.

Чешку завалу окружују планине: Шумава (1.378 m) на југу, Чешка шума (1.042 m) на југозападу и западу, Рудна гора или Крушне Хори (1.244 m) на северозападу, Лужичка гора (793 m) и Судети (највиши део Крконоше и врх Снешка 1.602 m), на северу и севроистоку. Између Рудне горе и Крконоша, код насеља Хренско, уз Лаб и границу са Немачком, налази се најнижа кота Чешке од 115 m. Уз јужни део завале су: Средњечешко височје (723 m), Брда (862 m) и Доупорске планине (934 m), а уз северни обод Чешке средохори (837 m). Доупорске планине и Чешке средохори су вулканског порекла, те се на овом простору јавља много термалних врела. Чешку завалу, од Моравске на истоку, одваја пространо Чешко-Моравско височје (837 m). Ове планине су формиране херцинском орогенезом (друга половина палеозоика) те је кроз веома дугу геолошку прошлост дошло до њиховог уравнивања. Планине су избраздане речним токовима, који су створили интересант-

Карта 1. Физичко-географска карта Чешке Републике (Извор: CD EN Carta, 2002)

не долине, делом прекривене шумама, те су ови простори погодни за планинарење и рекреацију. Моравску завалу са севера затвара југоисточни део Судета, односно планина Јесеник (1.492 m), а са истока, преко средњег тока Мораве, уз границу са Словачком, западни огранци Карпата (Бели Карпати 970 m, Јаворник 1.071 m, Бескиди 1.323 m), док је на југу, уз реку Дије, побрђе уз северни обод Бечког басена. У средишњем делу Моравске, северно од Брна је моравски карст (120 km²), са бројним површинским и подземним крашким облицима (пећине, понорнице, подземна језера, јаме и друго), па овде постоје услови за развој спелео туризма. Један од најинтересантнијих локаитета је Макоча јама, дубока 138 m. Просечна висина Чешке је 430 m. Две трећине (66,97% или 52.817 km²) територије Чешке има висину до 500 m, а мање од једне трећине (31,98% или 25.222 km²) је између 500-1.000 m, док је свега један проценат (1,05% или 827 km²) изнад 1000 m.

Клима. Чешке је умерено-континентална и планинска. Средње јануарске температуре у Чешкој завали су до -3°C, а у Моравској око -2°C. На побрђу је 2-3 степена нижа, а на највишим планинским просторима спушта се и испод -10°C. Средња јулска температура у Чешкој завали је 16°C до 18°C, а у Моравској око 19°C. Но, екстремне температуре достижу и 40,2°C (Праг 1983), односно -42,2°C (Чешке Будејовице 1929). Средња годишња температура у нижим пределима креће се од 9°C до 10°C, а на врху Снешка је око 1°C. Количина падавина у унутрашњости Чешке је 500 до 700 mm (понегде и испод 500 mm), на северу Моравске је око 900 mm, а на југу 560 mm. Западне падине Јизерског гребена (Судети) добијају и до 1700 mm, а Бескидске стране око 1500 mm. На највишим планинским деловима снег се задржава два до три месеца (на врху Снешка око 130 дана), што омогућава бављење зимским спортовима.

Воде. Највећи део Чешке одводњава Лаба према Северном мору. У горњим токовима (планински сектори) реке су изградиле интересантне долине са брзацима, понегде клисурастог облика, које са шумским површинама, термалним изворима и другим вредностима, стварају вредне пејзажно-амбијенталне целине. Чешку завалу пресецају бројни водотоци, а поред Лабе (у Чеш-

кој дуга 370 km, слив 51.104 km²) значајније реке су: Влтава (433 km, 308 m³/s на излазу из Чешке, притока Лабје) са притокама Лужницом, Сазавом и Бероунком, затим Охре, Јизера, Орлице итд. Највећи део Моравске одводњава се према Дунаву, а најзначајнија река је Морава (246 km), која у доњем току представља границу Чешке и Словачке. Значајне реке у Моравској су и Дије (306 km), Јихлава и Свитава. Крајњи северни део - подручје Остраве, који се назива и Чешки Шљонск (Шлезија), преко Одре (у Чешкој 135 km) одводњава се у Балтичко море.

Планинско-брдовито подручје Чешке има чиста и бистра природна језера мале површине (Черне око 2 km², 39,8 m дубине). Значајнија су вештачка језера (речне акумулације), која имају и туристички значај, посебно спортско-рекреативни. Највећа су на Влтави (Слап, Камик, Орлик), Охри (Нахраничко), Бероунки (Храхолушко), на реци Дије (Ново Млинско) и друга.

Разноликост природе допуњава и **флорно-фаунистичко** богатство. Ово подручје припада холартичкој флорној области. Шуме се најбоље развијају на просторима са преко 700 mm падавина, а траве су на подручју где је мање од 600 mm падавина (југоисток). То значи да би највећи део планинског простора требао бити под шумама, но оне су у и Чешкој значајно девастиране и данас заузимају нешто више од 1/3 пољопривредних површина (36%). После глацијације на планинама се очувало доста реликата и арктичких ендема. Данас у Чешкој има преко 3000 врста биљака. На планинама је очувана и вредна фауна. У Чешкој су најчешћи вукови, медведи, рисеви, мрмоти, дивокозе, видре, куне, а у мањем броју јелени, фазани, јаребице, дивље патке и гуске, роде, тетреби, орлови итд. Чеси су још у XIX веку били свесни да се природа мора чувати, па су формирали први резерват природе у Европи - Боубинска прашума на Шумави. Касније је на том простору формиран и национални парк Шумава, који је са 685,2 km² највећи у Чешкој. Поред овог треба поменути и НП Крконоше, који је формиран 1963. године. Иначе, најпространије заштићено подручје је резерват природе Бескиди (1.160 km²) на североистоку (www.czechgeography.htm; Ludvik, Ludvik, 1997).

Друштвене карактеристике

Историја. На простору Чешке утврђени су трагови живљења *Homo erectus*-а, стари 1,6 до 1,7 милиона година. Трагови неандерталца пронађени су у пећини Шипка код Штрамберка (моравски карст). У глацијалном периоду северни део Чешке је био под ледом, па су се људи померали према југу. Простором Чешке прохарали су Келти у IV веку пре нове ере и раширили се по целој Европи, па чак и у Малу Азију. Слабљењем келтске власти јача утицај Рима, који је овим подручјем потпуно завладао у I веку. На овом подручју сукобљавају се германска и словенска племена. По неким изворима Словени су се овде доселили у V или VI веку, а по другим знатно раније, можда у VI и V веку пре нове ере. Ако се узме у обзир теорија о аутохтоности Словена у Панонској низији, односно Европи онда су они и на подручју Чешке и Словачке живели знатно пре VI века пре нове ере (Луковић-Пјановић, 1990; Костић, 1990). Сматра се да је прву славенску независну државу формирао Само (623-658), који се сукобио са Францима, па их је 631. године потукао код Вогастисбурга (Ухошт у Чешкој). Савова држава је ујединила словенска племена од Полабских Срба до Словенаца у Карантанији. Без обзира на пад Самове државе, 35 година њеног постојања, убрзало је код Словена формирање самосталних држава. Још у VIII веку у Чешкој је била значајна династија Пшемислов. Њихова територија је од 830. до 907. године у оквиру јаке државе Велике Моравске, која је контролисала велики простор. Средином IX века (863) овде долазе Ђирило и Методије, у својој мисији ширења писмености међу Словенима. Након распада Велике Моравске у Чешкој је формирана самостална држава Бохемија, а на челу је поново династи-

ја Пшемислов. Врхунац моћи ова држава доживљава у XII и XIII веку. Почетком XIV века (1306), простором Чешке завладала је династија Луксембурга, у оквиру немачког краљевства. Највећи напредак Чешка је доживела за Карла IV (Римски цар 1355), када долази до изузетног развоја културе, градитељства, уметности итд. Тада град Праг постаје престоница династије Луксембург. Године 1344. Чешка добија Архиепископију, а 1348. универзитет. Током XV века Чешку потреса верско-реформаторски покрет Јана Хуса, што доводи до Хуситских ратова и великог прогона хусита. Јан Хус (1369-1415) је био велики верски реформатор и народни борац, проповедник, књижевник, културни радник, реформатор језика, професор и ректор Универзитета у Прагу. Посебно се борио против високе црквене хијерархије, богаћења и злоупотреба у католичкој цркви. Позивао се на Библију и оспоравао Папи право на световну власт и мешање у световне послове. Захтевао је да основ вере буде Свето писмо и да се црква лиши свих својих великих поседа и привилегија. Пошто се одазвао позиву да своја гледишта изнесе на концилу у Констанцу, поред гаранција да му се неће ништа лоше десити, ипак је затворен и 6. VI 1415. спаљен на ломачи као јеретик, што најалост није једина превара католичке цркве. Од 1526. Чешка долази под власт Хабзбурговаца, а јача сукоб између католика и протестаната. Чешка у потпуности постаје аустријска покрајина, а процес германизације је сталан. Средином XIX века Чешку потресају побуне (1848). Када је 1918. пропала Аустро-Угарска, створени су услови за уједињење Чешке и Словачке, што је и обављено 14. XI 1918. године. Већ 1938. Хитлерова Немачка заузима Чешку и претвара је у протекторат. После Другог светског рата Чехословачка је у интересној сфери СССР-а и Варшавског пакта, што добар део популације није подржавао, па је 1968. дошло до побуне, која је од стране земаља Источног блока угушена (Група аутора, 1988; Група аутора, 1997; Опћа енциклопедија). Међутим, после распада бившег СССР-а и Источног блока, долази и до распада Чехословачке и до формирања две самосталне земље (1. I 1993). Но, и овде су остали неки нерешени проблеми (на пример немачко питање у Чешкој након исељавања на крају Другог светског рата). Иако је било бурних периода, Чеси су остали већином католици.

Становништво, привреда и насеља. *Становништво.* Како је наведено, Чеси су од првобитног насељавања на садашњи простор дошли у сукоб са Неманима. Германски утицаји били су негативни и позитивни. Огледали су се кроз вековну германску војну доминацију и владање чешким етничким простором, затим кроз асимилацију и германизацију дела чешке популације, прихватање дела германског менталитета и других етно елемената, али и на стварање бројних културно-историјских вредности, на физиономске карактеристике појединих крајева и насеља, на ширење научних и културно-образовних достигнућа итд. Вековна доминација Германа утицала је и на успорени раст или стагнацију броја Чеха. И после Другог светског рата број Чеха споро је растао. Године 1961. било је 8.800.000, а 2001. око 9,7 милиона Чеха, те 300.000 Словака и 300.000 осталих. Значи, за 40 година број Чеха је порастао за мање од једног милиона. Уз то, последњих година Чешка бележи негативан природни прираштај (око -1%), па ће по прогнозама у Чешкој 2050. живети свега 7,8 милиона становника. Уз овај тренд наставиће се и старење становништва што може бити негативно за укупан привредни развој и за туризам. У скупини до 15 година данас је 15,7% становништва, а у групи 15-64 године је 70,3% и старијих од 65 година је 14,0%. Око 70% становника Чешке данас живи у градовима, а скоро да нема неписмених (писмено 99%). Скоро 50 година социјалистичке власти оставило је трага и на религијску структуру, па је у Чешкој 2001. године 39,8% атеиста, док је 39,2% католика, 4,6% протестаната, 3% православних, а сви остали учествују са 13,4%.

Уз немачки утицај *привреда* је брже напредовала, па је Чешка још пред Други светски рат спадала у развијене земље Европе. Социјализам је успорио развој, а неке гране су стагнирале или назадовале. Савремена привредна кретања захватају и Чешку, па се смањује удео индустрије и пољопривреде

(40% обрадиво), а све више јача терцијарни сектор. У националном дохотку (2001) пољопривреда учествује са 5%, рударство са 2,2%, индустрија 26,6%, енергетика 5%, конструкције 6,8%, трговина 13,5%, саобраћај и комуникације 6,1%, финансије 7,6%, док на остале гране отпада 27,2%. Средином 60-их година XX века пољопривреда је у националном дохотку учествовала са 15%, индустрија са 62%, а нагласак је био на развоју рударства, металургије и машиноградње, хемијске, текстилне и кожне индустрије, те на производњи шећера и пива (Ђурић, Петровић, 1965; www.czechgeography.htm). Падом социјалистичке власти, велики део привреде се приватизује, улази страни капитал и јача терцијарни сектор. Можда ће смањење значаја индустрије, посебно затварање такозованих “прљавих технологија” допринети очувању природе и развоју туризма, али успешан туризам делом се заснива на доброј организованости, државним и приватним улагањима, али и на сопственој производњи здраве хране (и пива) и на неким другим гранама, те на законској регулативи и контроли сопственог тржишта. Тешко је веровати да страни капитал, посебно мултинационалне компаније, интересује нешто друго осим профита, а то значи да он и у Чешку може инсталирати неку “прљаву производњу”. Уз то, превелики утицај страног капитала, доводи у питање могућност успешне контроле унутрашњих привредних и других токова, па и туризма.

Природне и историјско-привредне карактеристике, утицале су и на карактер и изглед *насеља*. Уз релативно одмакли процес урбанизације, и даље су присутне миграције село - град. Посебно се издваја Праг као изузетна урбана средина, која има континуитет преко хиљаду година. Користећи долину Влтаве и погодна узвишења уз њу, физиономија Прага је по много чему јединствена, почевши од старих управних, занатских и стамбених делова, преко фортификацијских и сакралних четврти и грађевина, до разноликих тргова и улица са прекрасним палатама, те изузетно очуване јеврејске четврти итд. Сва остала насеља знатно су мања од Прага, мада се издвајају Брно, Остарава и Плзен, као регионални центри специфичне физиономије, која је последица културно-историјског наслеђа и индустријализације. Велики број насеља везан је за долине водотока, које су предиспонирале њихову физиономију. За формирање једног броја ових насеља искоришћене су природне погодности, на пример меандар реке, или још боље узвишење уз меандар. Са конкавне стране меандра и на узвишењима најчешће су подизана утврђења, а град се касније ширио дуж долине или по речном проширењу. Бројна су насеља, првобитно подигнута као утврђења на стратешки важним узвишењима, са којих су контролисани пролази кроз долине или преко превоја. И око ових утврда касније се шире насеља, чије су функције и значај с временом знатно измењене. Ширећи или бранећи своју власт феудалци су на својим имањима, често на стратешки важним узвишењима или другим лакше брањеним локалитетима, подизали утврђења-дворце, који су осим војног имали и резиденцијални значај и функцију објекта за одмор. Ова насеља и утврде, са бројним културно-историјским вредностима и новим садржајима представљају изузетно богатство и циљ су многих туристичких група. По планинско-брежуљкастим теренима на различитим висинама (највише насеље Филипова Хут 1.093 m на Шумави) су бројна питама села, погодна за развој сеоског туризма.

Најзначајнија туристичка подручја и локалитети

Природне и друштвене вредности су условиле и карактер и облике туризма, па у Чешкој доминира туризам на бази културно-историјских вредности (историјски градови, дворци, тврђаве, палате, музеји, фестивали итд) и термо-минералних вода. Остале природне вредности (воде, флора и фауна, планине) секундарног су значаја и чине веома добре допунске садржаје. Бањски туризам у Чешкој има дугу традицију, мада после Другог светског рата назадује. Социјалистичка

Карта 2. Најзначајније туристичке дестинације у Чешкој (Размер: 1 cm = 20 km;Извор: Ludvik, Ludvik, 1997); Објашњење: 1 - изузетно вредне, 2 - веома интересантне, 3 - интересантне

привреда запоставила је развој туризма, једино је синдикалном туризму посвећивана задовољавајућа пажња. Развијао се и екскурзиони туризам, а домаћи туризам добија подстрек 1962. године, када је донет закон о утврђивању површина погодних за развој туризма. Пре Другог светског рата туризам Чешке, био је на нивоу Аустрије, а данас знатно заостаје (Васовић, Јовичић, 1982). Број туристичких постеља у Чешкој још увек није достигао ниво пре Другог светског рата, иако се у последњих 20 година стање знатно побољшало.

Поред бањског туризма који има дугу традицију, посебно у Карловим Варима и у бањи Марианске Лази, у свим туристичким активностима незаобилазан је Праг, а поред њега има доста интересантних средњовековних градова и утврђења. Чешке планине такође поседују значајне туристичке атрактивности, које нису у довољној мери искоришћене.

Праг и Централна Чешка (Централна Бохемија). **Праг** (1.250.000 ст. 2000. године) својим централним положајем на Влтави и изузетним културно-историјским вредностима представља најзначајнији туристички центар Чешке. За многе посетиоце он је “невероватан град”, а због бројних вредности носи и епитет “златни град”. Због изузетних вредности историјско језгро Прага је проглашено за светску културну баштину, односно град је под заштитом UNESCO-а, са више од 2.000 историјских знаменитости и ретких културних вредности. Преко 1.100 година, стваране су изузетне грађевине и градске четврти. У њиховом стварању највише су учествовали Немци, Аустријанци и Чеси. Сматра се да је принц Боривоје, челник прашког племена, између 870. и 890. саградио замак изнад Влтаве и назвао га Праг, а значајније утврде подижу се у X веку и касније. Око овог нуклеуса, све до данашњих дана, шири се град Праг. До краја X века, најзначајнији делови града подизани су на левој обали Влтаве, на простору који се данас зове Храдчани и Мала Страна. Из тог периода је и најстарија очувана црква (раније манастир) Светог Ђорђа из 920. године. У X веку гради се насеље и на десној обали. Током XI и XII века изграђено је око 40 цркава и неколико тргова у романском стилу, а 1172. изграђен је и први камени мост преко Влтаве. Због страха од напада Монгола краљ Вацлав I је током 1230-1231. зидинама оградио насеље на

збуршка династија и за Фердинанда (1526) чешке државице и Праг постају део Хабзбуршке монархије. За прво време хабзбуршке власти долази до неспоразума и сукоба, а Праг се значајније гради за власти Рудолфа II (1583-1612). У архитектури доминира ренесансни стил, са италијанским утицајима (палата Белведере на Храдчанима и др), али и са холандским архитектонским елементима. Кроз XVII и XVIII век у архитектури преовлађује барок, а и у Прагу многе романичке и готичке грађевине (цркве, манастири и др) преуређују се у барокне, посебно за власти Јозефа II, који доноси уредбу о укидању манастира (у Прагу их је тада било 11). Прашки барок био је под великим утицајем италијанских и немачких уметника, а најпознатија грађевина овог стила је Валенштејнова палата, подигнута у првој половини XVII века. Као барокне грађевине познате су и цркве св. Николе и св. Јана Непомука, те комплекс Лорето. У другој половини XIX века Праг је центар чешког националног покрета, али није успевао одржати корак са Бечом и Будимпештом, мада је 1910. имао 610.000 становника.

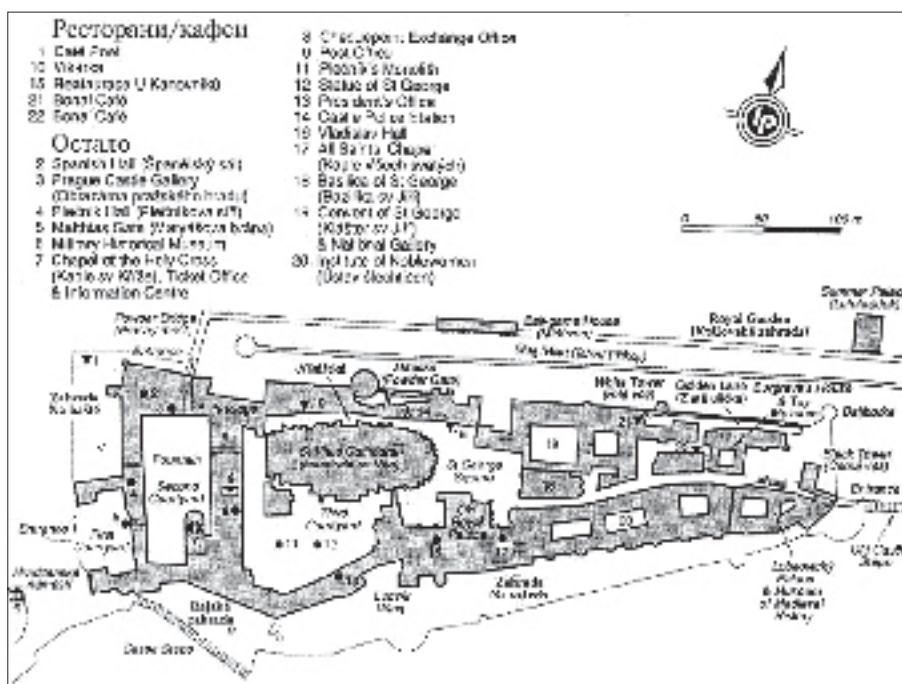
После Првог светског рата и стварања Чехословачке, Праг постаје главни град и доживљава значајан просперитет, а ничу грађевине нових стилова (Арт нуово), те се допуњава уметнички мозаик града. Током Другог светског рата Праг је преживео разне страхоте, а на срећу није доживео велика разарања. Након овог рата Праг се шири (1961. има милион становника), углавном у социјалистичком стилу, а јављају се и бројни проблеми, посебно саобраћајни - знатно умањени завршетком подземне железнице (1998). Нови период је наступио по распаду Варшавског блока и осамостаљивањем Чешке, која је најближа развијеном западу, што се и кроз повећани туристички промет већ значајно осећа у Прагу. Године 1995. Праг је посетило око 7.000.000 туриста (домаћи и страни), а исте године Фиренца је имала око 6.455.000 гостију, што довољно говори о вредностима овог града. Девизни прилив од страних туриста годишње достиже три милијарде америчких долара.

У историјском језгру Прага формирано је неколико засебних четврти, а посебно се истичу: Храдчани, Мала Страна, Старо Место са Јеврејском четврти, Ново Место и Вишеград.

Храдчани представљају изузетан део Прага, по много чему јединствен, где сврате готово сви туристи који посете град. Овај део града чини неколико мањих улица и тргова, са изузетним споменицима - цркве, манастир, катедрала, торањ, палате, утврда, а ту је и Прашки замак, као најстарији део Храдчана.

Градња *Прашког замка* (Прашки или Краљевски град) је почела у последњој трећини IX века, а његово подизање везано је за јачање династије Пшемислов и формирање државе Бохемије. Пшемислови су за своје упориште одабрали ово узвишење, које се релативно лако могло бранити. Замак је имао велики значај у историји Чешке, а има и данас. Велелепан архитектонски комплекс привлачи велики број посетилаца. Поред тога, испод неких данашњих објеката и башта крију се и остаци старијих грађевина. Тако су 1950. откривени остаци цркве Наше Госпе, коју је по легенди изградио принц Боривоје. Од својих почетака до данас Замак је седиште световне и црквене власти, а сада је у њему резиденција председника Чешке Републике. У Замку су и изложбени простори са сталним поставкама у Националној галерији, затим, ту је Музеј националне литературе у Лобковиц палати, барутни торањ Михулка, Летња палата Белведере, Двор чешких кнежева и краљева, Златна улица, црква Св. Ђорђа, катедрала Св. Вита итд. Читав комплекс замка изграђен је у неколико стилова, који му дају још већу привлачност. Неки објекти грађени у словенском стилу постепено су преобликовани у романски, но данас доминирају готске грађевине, које су тај облик добиле у реконструкцији Замка после пожара 1541. године.

Двор чешких кнежева и краљева (Краљевска палата) представља један изузетан комплекс изграђен у романском стилу. Стара Краљевска палата највећим делом је изграђена између XII и XVI века, мада је градња почела у XI веку на месту Принчеве палате из IX века. Реконструкција је извршена после 1333. (у време Карла IV). Палата је надограђивана, а највише у XVIII веку, за вре-

Скица 1. План Прашког замка (Група аутора, 1997)

ме Марије Терезије. Обухвата 707 просторија, које нису јединствена грађевина, а међу њима се посебно истичу: Владисављева дворана (по Владиславу Јагиелу) комбинација касне готике и ренесансе; Лудовикова палата - прва ренесансна палата у дограђеном крилу старе палате (1503-1520), допуњена детаљима касне готике, а поред ње је Музеј средњовековне историје; Скупштинска дворана у готском стилу; Шпанска дворана изузетно декорисана у барокном стилу - у њој су приређивани дворски балови, а данас је у њој Галерија уметности са великом колекцијом слика и скулптура од XVI до XVIII века итд. Двор чешких кнежева и краљева обновљан је 1920-1930. Обновом је руководио Ј.Плечник, а тада су уређене и баште, дворишта и споменици. Двор је резиденција председника Чешке, а испред главног улаза је стална свечана старжа, чија смена привлачи велики број посматрача.

Поред Двора је веома позната *катедрала Св. Вита*. Најпре се на том месту налазила ротонда, коју је подигао Вацлав (935). У XI веку ту је била гробница базилика, а градња садашње катедрале почела је 1344. под руководством Матиаса од Араса. Од 1353. градњу наставља П.Парлер. Поред изузетних детаља касне готике на зидовима катедрале, веома су вредна вајарска остварења и витражи. Катедрала је потпуно завршена тек 1928. године. Међу вредније делове катедрале спадају гробови чешких владара, са изузетним надгробним споменицима. У катедрали има и 12 капела, а најпознатија је капела св. Вацлава са његовим гробом. Истиче се и зидно стубиште, које води до простора где се чувају краљевске драгоцености (круна св. Вацлава, жезло, кугла са крстом и др). Наос катедрале испуњава краљевска гробница - маузолеј, где је сахрањен Карло IV и његове четири жене, краљ Јиржиј Подјебрадски и др. Велики број посетилаца долази у Катедралу да види гроб св. Вацлава. Горњи део pročеља катедрале, посебно краси велики розетни прозор, састављен од 26.740 комадића стакла у боји. Још је много интересантних детаља због којих вреди доћи у катедралу Св. Вита.

Слика 1. Предњи део катедрале Св. Вита (The Czech Republic - Водич, Terra, 1998)

Иза катедрале Св. Вита је базилика Св. Ђорђа (Св. Јиржи), из 920. године, грађена у романском стилу, неколико пута обнављана и преуређивана. У цркви су гробови првих хришћанских чешких владара и гроб св. Људмиле. Уз базилику је дограђен (937) манастир Св. Ђорђа у коме је данас Национална галерија, са збиркама ране бохемијске уметности.

На северној страни Прашког замка је барутна кула Михулка, кружног облика на четири спрата, која је као и друге куле (утврде) првобитно имала одбрамбену функцију. Источније су *Бела кула*, те *Далиборка* и *Црна кула* (источна капија Прашког замка). Јужније у улици Јирска је *Бургарева палата*, првобитно романско утврђење, које је преуређено у резиденцију у готском стилу, а после пожара 1541. обновљена као ренесансна зграда у којој је данас музеј Тои. Од Беле куле до Далиборке пружа се *Златна улица*, коју краси низ малих кућа јединственог угођаја. Куће су споља задржале првобитни изглед, а код неких је унутрашњост претворена у продавнице оригиналног изгледа и понуде. У овој улици (број 22) током 1917. живео је прашки Јевреј Франц Кафка. На завршетку улице су степенице које воде у кварт Мала страна.

Фердинанд I је уз североисток Замка, 1534. купио земљиште, које је, по угледу на италијанске богаташе, преуредио у лепу *Краљевску башту*. У овој башти изграђена је *Летња краљевска палата* (1538-1563) као ренесансна грађевина. На првом спрату Летње палате (Белведере) је галерија и балска дворана, а у приземљу су собе. Башта је изузетно лепо уређена, са великим бројем растиња из других подручја, а у њој доминира "Певајућа фонтана" из 1564. Током 1845/46. Летња палата је рестаурирана, а од 1851. до 1856. осликана је циклусом слика, које приказују чешку историју. Од 1567. до 1569. на западној страни баште изграђена је *Балска дворана*, која је коришћена за забаву племства.

У делу Храдчана западно и југозападно од Прашког замка налази се још неколико веома вредних и интересантних архитектонских комплекса и парковских површина. Међу највредније спадају: Страхов манастир, Чернин палата, Лорета, црква Св. Јана Непомука, Шварценберска, Мартиник и Штернберк палата.

Страхов манастир, у југозападном делу Храдчана, представља један од најзначајнијих културно-историјских споменика Прага. Манастирски комплекс је у романском стилу, а његова гра-

Слика 2. Прашка Лорета
(The Czech Republic, Terra, 1998)

на пергаменту. Манастир је реновиран од 1682. до 1689. у барокном стилу, са уређеним парковима и баштама. Од 1953. у манастиру се налазе и сталне изложбе историјских примерака бохемијске литературе и уметничких колекција. Северније од Страховског манастира је *Трг Похорелец*, троугаоног облика, са три статуе: астрономи Т. Брахе и Ј. Кеплер, те статуа св. Јана Непомука. Уз северни обод овог трга је *Прашка Лорета*. То је јединствен барокни комплекс, подигнут као место за ходочашће током XVII и у првој половини XVIII века. У њему је једна од најбогатијих црквених ризница у Чешкој, у којој се чува светски познато благо. Овај комплекс је настао по угледу на цркву у италијанском градићу Лорето код Анконе, у који су, по легенди из друге половине XV века, анђели пренели Свету кућу из Назарета, да би је спасили од муслимана. Култ Свете куће у XVI веку постаје општи, а од XVII века се шири и граде се цркве по угледу на лоретанску. Прашка Лорета је изграђена 1626. године, као задужбина племкиње Катарине од Лобковица. У двориштзу Лорете 1664. подигнута је *Света кућа*, као идеолошки и архитектонски центар комплекса. Спољашњост Свете куће је изузетно украшена бројним фигурама и другим декоративним елементима. Поред Свете куће у дворишту су две фонтане и статуе (1739/40). Фасада Лорете је грађена 1721-1723. године, а карактеришу је торњеви са системом звона (27), тераса, статуе и др. При градњи фасаде водило се рачуна да је на супротној страни трга Чернин палата. Током 1734/35. године у овом комплексу изграђена је барокна црква. Од осталих вредности истичу се Прашко сунце са 6.500 дијаманата, затим монстранца (богато украшена посуда) са перлама, монстранца са црвеним коралима и др.

Чернин палата је двоспратна зграда у барокном стилу, подигнута 1668/77. године, чију фасаду красе масивне колонаде. Модификована је у XVIII веку, када ју је и купила (1718) породица Швар-

дња је почела 1140. године. Основали су га Ј. Здика, бискуп од Олмоуца и принц Владислав II, уз руб великог шумског комплекса. Спада међу највредније црквене институције Чешке, а садржи велику колекцију књига из различитих периода. У манастирски комплекс се улази кроз капију са кипом св. Норберта (1742), а са леве старне је црква *Св. Рошуса* (Rochus), која је била првобитна црква Страховске парохије. Цркву је 1312. подигао Рудолф II, у касном ренесансном стилу са елементима готике, а обновљена је 1602. Испред цркве је још једна статуа Св. Норберта (1755). У манастирском комплексу је и базилика *Наше Госпе*, у романском стилу, а источни део је адаптиран у ренесансном стилу (1600-1605).

Манастирска библиотека већ средином XVII века, није могла да похрани све књиге и друге вредности, па је изграђена нова зграда (Теолошка сала), у којој се данас чувају многи глобуси из прве половине XVIII века, те други записи и инкунабуле. У предворју ове сале изложено је Страховско јеванђеље из касног X века. То је најстарији и највреднији манускрипт у овој библиотеци, писан латиницом

ценберг. Данас је у њој седиште Министарства иностраних послова. Палата је трокрилна, грађена 1545-1563. у ренесансном стилу. Данас је у њој Музеј војне историје. *Мартиник палата* (друга половина XVI века) је у ренесансном стилу. После 1620. је добила четворокрилни облик. *Штернберк палата* (1698-1707) је у барокном стилу. У њој је Национална галерија са колекцијом слика европских мајстора (XVI-XVIII век).

Мала старна (Мали кварт) је део града који се са јужне старане наставља на Храдчане, а има мање изузетних културно-историјских споменика, али веће парковске површине, које су веома погодне за шетњу и одмор. Овај део града почео је подизати Отокар II Пшемислов (син Вацлава I), у време када је његов отац градио Стари град. Назвао га је Нови град, а због мале површине у XIV веку је познат као Мали град. Године 1257. Отокар II је одавде иселио чешко становништво, а доселио Немце, па је кварт добио немачки карактер. У овом делу града сачувано је више грађевина, посебно палата, у барокном стилу. Неколико барокних грађевина је у Мостецкој улици, која води са Карловог моста према Малом кварту, у којој је и амбасада Србије и Црне Горе. На југозапад, према Петрињ парку су црква Наше Госпе Викторије и Вртба палата са баштом. *Црква Наше Госпе Викторије* (1611-1613) је барокна грађевина подизана као прва оригинална барокна црква у Немачком кварту. Године 1624. продата је Кармелитанцима, а они су изградили и манастир, који је за власти Јозефа II укинут. Црква је у свету позната по воштаном облику “прашко дете Исус”, које је донето из Шпаније средином XVI века. *Вртба палата* је изграђена 1720. године, у стилу касне ренесансе. Североисточније је *Валдштајнова палата*, у коју се улази кроз атријум парка са митолошким ликовима. Ту је и улаз у изложбени део Националне галерије. Палату барокног стила 1630. године, подигао је Албрехт Валдштејн, представник једне од најстаријих немачких породица у Чешкој. Валдштејн, професионални војник, ратовао је за ону страну од које је имао више користи, па је уз мало среће могао постати и краљ Бохемије. Но, убијен је када је издао цара прешавши у службу Швеђана. У градњи је учествовало неколико италијанских мајстора. Уз палату је башта у којој се током лета изводе позоришне представе и концерти. Ову барокну башту, једну од најстаријих, красе фонтане и групе кипова Венере и Амора (рад Вулзенрбауера из 1599). Неке фонтане красе одливци скулптура класичних богова (рад А.Вриеса 1622-1627), а оригинале су, као ратни плен, однели Швеђани 1648. и данас су смештени у парку Дротнингхолм поред Стокхолма. Поред улаза у башту су статуе Нимфе и Сатира, а у средишту вештачког језерца је одливак Херкулеса (рад Вриеса). Данас је Валдштејнова палата седиште сената Чешке, а главна сала је богато украшена скулптурама. У Валдштејновој улици је још неколико вредних и интересантних палата (*Тин, Стернберг, Лобковиц, Шварценберг* итд), које су данас углавном седишта амбасада. На завршетку Мостецке улице је *Малострански трг*, на коме је барокна црква Св. Николе (Св. Микулаш). Ово је монументална црква, подигнута на месту где је раније била готска црква. Градњу су почели исусовци, који су показујући своју моћ, срушили готску цркву, школу, гробље и још 12 кућа. Мада је камен темељац постављен 1673, градња је почела тек 1703, а завршена тек 1755. године, када је К.Игнац, доградио дело свога оца (источни део цркве са огромном куполом, где је додата шилата кула са галеријом). Звоник је висок 74 m (као и купола), а са њега се пружа поглед на велики део Прага. Црква је веома акустична, те се у њој приређују концерти барокне музике. Унутрашњост цркве красе вредне фреске (само на таваници површина фрески је 900 m²) и статуе светаца. На западној страни трга је *Лихтеништајска палата* (по Карлу од Лихтенштајна), зидана од 1620. до 1627, а реконструисана 1791. године. После реконструкције коришћена је као центар прашког музичког живота, а од 1993. је концертна дворана “Бохуслав Мартину”. Интересантна је и палата *Кајзерштејн* изграђена око 1700. у барокном стилу, на чијој таваници је алегоријски приказ четири годишња доба. Између Малостранског трга и Валдштејнове палате је *троброда црква Св. Томаса*, готског стила (1285-1379), реконструисана (1723) у барокном стилу. На њеном главном порталу

Слика 3. Староградски трг (Фото: Р.Споуст)

истичу се ренесансни кипови св. Аугустине и св. Томаса удубљени у зиду. Уз северни руб Петрињ парка је *Лобковиц палата*, монументална барокна грађевина (1703-1707) у којој је сада немачка амбасада. Веома интересантна је *Нерудина улица*, која води ка Прашком дворцу. Ту је живео и радио песник, новелиста, новинар и позоришни критичар Јан Неруда, а данас је улица пуна кућа са лепим барокним фасадама. Ова улица представља једну од најлепших пешачких рута до Прашког дворца, а у њој и околним улицама је много бутика, продавница сувенира, башта и ресторана са добром кулинарском понудом. У Петрињ парку, који посебно карактеришу руже, налази се и *Петрињски торњ* подигнут као челична конструкција 1891. године. Са торња се пружа најлепши поглед на велики део Прага. У парку је и *астрономска опсерваторија*, те *Моцартов музеј* (вила Бертрамка) у истоименој улици (једно време Моцарт је живео у Прагу).

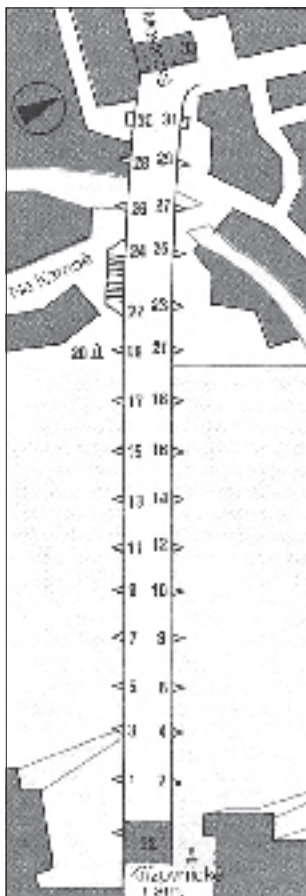
Када се из Мале Стране преко Карловог моста пређе Влтава стиже се у *Старо Место* (Стари Град), које вероватно представља део Прага најбогатији споменицима. Најстарији налази ископани у овом делу града су из X века, али највећи број данашњих објеката настао је у XII веку. Кроз овај део пролазили су главни путеви, а ту је био и прелаз преко Влтаве, па су се ту сконцентрисали трговци и занатлије и изграђене важне грађевине, а читав квартал је био утврђен. Централни део Старог Града представља *Староградски трг*, који се почиње уобличавати већ око 1100. године. Трг окружује неколико изузетних културно-историјских споменика.

Један од најинтересантнијих споменика свакако је Стара већница с оригиналним торњем из XIV века. Посетиоци сваког пуног сата могу да посматрају аутоматско покретање астрономског сата (1410), када кроз два отворена прозора прође 12 апостола с Исусом, док људски скелет удара сатове, а представа се завршава кукурикањем петла. На сату се виде фазе Сунца и Месеца, а показује и чешке уре које се рачунају од заласка сунца. Кроз преко шест векова постојања овај јединствени сат доживео је бројне поправке. Нови календарски бројчаник израдио је 1886. Ј. Манес, а из те године је и његова фреска на сатном торњу - "Дванаест месеци". Петао је постављен у другој половини XIX века, а пошто је сат био оштећен у Другом светском рату, нове фигуре апостола израђене

су 1945. На супротној страни трга је *протестантска црква Сабор Девацие Марије пред Тином (Тинска црква)*, подигнута у готском стилу око 1365. године, а завршена почетком XVI века. На месту данашње Тинске цркве била је старија романска црква грађена 1135. У цркви, испред олтара, у XVI веку, сахрањен је познати дански астроном Тихо Брахе. Иза цркве је *Тински двор*, где је од IX до XVIII века (1774) била главна царинарница. На истој страни, до Тинске цркве, је и палата *Голц Кински (1755/65)*, у барокном стилу, док су геометријске фасадне плочице рађене у стилу рококоа. Између Тинске цркве и палате Кински је зграда Код каменог звона, која је реконструисана у другој половини XIV века и попримила изглед готске палате са углом који подсећа на кулу. На северозападној страни трга је *црква Св. Николе*, саграђена у барокном стилу (1732-1735), на месту старије парохијске цркве. Унутрашњи зидови и купола богато су осликани и декорисани, а веома вредан је кристални лустер тежак 1.400 kg. Црква је веома акустична и у њој се често организују концерти барокне музике. На средишњем делу трга је велики *споменик Јану Хусу*, око кога се окупља велики број туриста. Околне улице и мањи тргови такође обилују вредним споменицима. Источније од Тинске цркве, у улици Мала Штупартска, је *црква и манастир Св. Јакова*, најстарија у Старом Граду, подигнута у рано-готском стилу (1232-1358). Неколико пута је горела, па је прва реконструкција била већ 1316. Барокна реконструкција је из периода 1682-1702. Унутрашњост цркве је веома лепо декорисана, а посебно се истичу кип Мајке Божије жалосне (Пиета) на главном олтару изнад кога је у златном оквиру највећа и најлепша слика у Прагу - Мучење и слављење св. Јакова, рад В. Реинера. Још источније, на крају улице На Прикопе (раније је ту био јарак - прокоп) је барутни торањ или *Барутана*. Некада су то била градска врата (Прашка врата), кроз која се улазило у Стари град, која је од 1475. до 1484. градио архитекта и каменорезац М. Рејсек. То је готски објекат висок 50 m, у коме су Хабзбурговци чували барут, по чему је и добио име. Поред Барутане је зграда општине. Југоисточно од Староградског трга, у близини астрономског сата, су *Каролинум* (универзитет) и Ставовско позориште (1783) у стилу неокласицизма, те црква Св. Хавела и Чешка банка. У делу Старог града, према Карловом мосту, су *Ротонда св. Крста*, *Бетлемска капела* и *Клементинум* (XVII век, првобитно језуитска школа, сада Државна библиотека, са преко три милиона књига).

Северни део Старог града, односно његов продужетак, чини *Јеврејски град* (Жидовско место или Јосефов). Живећи специфичним начином живота, често у изолацији или самоизолацији, са финансијском моћи Јевреји су створили посебан део града са изузетним споменицима. Јеврејска заједница је у Прагу од раног средњег века. Разликовале су се две подзаједнице: Сефарди - старија која је стигла са југоистока из Византије и Ашкенази - стигли са запада с немачким колонистима. Први су се населили око такозване Старе школе, иза садашње цркве Св. Духа, а други на простор на коме је сада Старонова синагога. Прашки Јевреји су доживели врхунац свога развоја током владавине Рудолфа II, а уз све недаће, почетком XVIII века чинили су око 1/4 становништва Прага. Године 1798. јеврејски део је административно одвојен од Старог града, као посебан квартал - Јосефов, у част Јозефа II, који је Јеврејима дао сва грађанска права. Уз неке мање промене, јеврејски гето је постојао све до 1896. године, када је по Закону о расчишћавању, за само неколико година углавном разрушен (срушено је око 260 кућа у Јозефовом кварту и 324 у другим деловима града). Тада је уништен и један део вредних споменика, а од целог гета остало је само шест синагога и светих места, Јеврејски храм, општина и Старо јеврејско гробље, а новим планом измењен је изглед гета. Највреднији споменик у Јеврејском граду је *Старонова синагога*, саграђена 1280. у раноготском стилу и представља најстарију синагогу у Европи, коју се још увек користи у религиозне сврхе. Интересантно је како је синагога добила име. Прво име је било Нова, јер је на истом месту пре 1280. постојала стара, а када је у XVIII веку саграђена још новија, требало је Новој дати име по коме ће се разликовати, па је названа Старонова. Синагога је двоброда, са дуплим холем, прекрасним порталом и цветном декорацијом у раном готском стилу. Насупрот предње стране Старонове налази се *Висока или Раднична сина-*

гога, изграђена у ренесансном стилу у другој половини XIV века. Мајселова синагога је спојена са зградом Јеврејске општине, а грађена 1590-1592. године, као четвороугаона дворана са ренесансним плафоном. Првобитна грађевина је оштећена у пожару 1689, па је реновирана у барокном стилу, а од 1893. до 1905. преправљена је у неоготском стилу. Ова синагога данас се користи као изложбени простор (стална поставка о историји Јевреја на овим просторима) и ризница. *Зграда Јеврејске општине* (са сликовитом сахат кулом) подигнута је 80-их година XVI века, а реконструисана 1763. *Шпанска синагога* је подигнута 1868, на месту најстаријег храма *Алтчула* (Altschula), у маурском стилу на четвороугаоној основи са куполом изнад централног дела и са уникатним ентеријером. Овде је део сталне изложбене поставке Јеврејског музеја, наставак изложбе из Мојселове синагоге, која обухвата историју Јевреја на овим просторима кроз Аустре-Угарско царство па све до краја XX века. *Пинкасова синагога*, у оквиру Старог јеврејског гробља, изграђена је 1535. у готском стилу. После Другог светског рата претворена је у Меморијални музеј Јевреја Бохемије и Моравске, убијених за време нацистичке Немачке. Године 1996. поред Музеја основан је и Образовни и културни центар, који посетиоцима пружа детаљан и аутентичан приказ јудаизма и јеврејске историје, са посебним нагласком на историју Јевреја у Бохемији и Моравској. Овде се обучавају и водичи, посебно за Јеврејску четврт, те бројне друге активности. *Клаусова синагога* је изграђена у XVII веку у барокном стилу, на месту где су раније биле три зграде - Клаусен школа, болница и богомоља. Садашњи изглед је углавном добила након реконструкције 1694, а данашњи неоромански елементи су из 1906. У синагоги је

стална изложба "Јевреји обичаји и традиција". Многи туристи посеће и *Старо јеврејско гробље*, које је основано у првој половини XV века, а сахране су овде обављане од 1439. до 1787. (око 12.000 гробова). Пошто јеврејска религија забрањује нарушавање мира покојника, над старим гробовима насипан је нови слој земље за нови гроб, па је у неким случајевима формирано 12 гробних слојева. Због тога је на површини велика густина разноликих надгробних споменика, који су украшени бројним знаковима и симболима велике уметничке вредности.

Када се из Старог града долази на Карлов мост, на самом прилазу је *црква Св. Салвадора*, са десне стране је *црква Св. Френтишке*, а са леве стране *музеј Беджика Сметене* са бројним и изузетним делима озбиљне музике. На почетку моста је *Кула са капијом*,

Скица 2. Карлов мост (Ludvik, Ludvik, 1997) (Објашњење: 1 - Св. Ивес; 2 - Богородица и Св. Бернард; 3 - Св. Барбара, Елизабета и Маргарета; 4 - Богородица, Св. Доминик и Тома Аквински; 5 - Пиета; 6 - Калварија; 7 - Св. Јозеф и дете; 8 - Св. Ана; 9 - Св. Фрања Хавиер; 10 - Св. Ђирил и Методије; 11 - Св. Кристофер; 12 - Св. Јован Крститељ; 13 - Св. Фрања Борџија; 14 - Св. Норберт, Вјенцеслав и Сигизмунд; 15 - Св. Људмила и Вјенцеслав; 16 - Св. Јован Непомук; 17 - Св. фрања; 18 - Св. Антон од Падове; 19 - Св. Винцент од Фераре и св. Прокопије; 20 - Роланд; 21 - Св. Јуда Тадеуш; 22 - Св. Никола; 23 - Св. Аугустин; 24 - Св. Луитгард; 25 - Св. Театин; 26 - Св. Адалберт; 27 - Св. Филип; 28 - Св. Јан, Феликс и Ивес; 29 - Св. Вит; 30 - Св. Венцеслав; 31 - Св. Савиор, Козма и Дамја; 32 - Староградска капија; 33 - Малостранска кула)

рад П.Парлера са краја XIV века, а спада међу најлепше средњовековне торњеве Европе. Торањ садржи неколико рељефа и пет кипова (свечи: Вид - заштитник моста, Адалберт I и Сигисмунд, те два владара Карло IV и Вацлав IV). Изнад капије (према Старом граду) су грбови земаља које су биле под Чешком круном за време Карла IV. Са друге стране је био веома леп рељеф, који су уништили Швеђани, 1648. године.

Карлов мост је национални културни споменик, изграђен 1357. (на истом месту раније је био Јудитин мост - по супрузи Владислава I, која је надзирала градњу од 1158. до 1173. а срушила га је поплава 1342), у готском стилу, са једном кулом на источној (поменута староградска) и две на западној страни (друга половина XV века) испод којих је капија. То је камени мост (од пешчара), дуг 516 m, а широк 10 m и спаја Стари град и Малу страну. Мост има 16 сводова, а декорисан је са 30 барокних скулптура (са сваке стране 15) углавном светаца, по угледу на Анђелов мост у Риму (31. скулптура је на једном стубу носачу моста). Већина скулптура (29) представља копије, а оригинали се чувају у лапидаријуму Националног музеја у Галерији прашке камене колекције. Треба додати да су неке скулптуре на месту старијих, које је углавном срушила поплава (1890). Најстарија скулптура (кип) Јана Непомука подигнута је 1683. године, а остале у XVIII и првој половини XIX века.

Јужно и југоисточно од Старог места налази се четврт *Ново место* (Нови град). То је део Прага који има знатно мање културно-историјских вредности. Читавом четврти доминирају *Вацлавске намести* (Вацлавски трг) или Вацлавски булевар. Вацлавске намести су формиране у доба Карла IV, а данашње име носе од 1848. године. Булевар је дуг 750 m, а широк 60 m и пружа се од Старог града, односно од улице На прикопе према југоистоку, у ком смеру се и терен постепено издиже. Намести окружују интересантне вишеспратне зграде, различитих стилова и декорације. Ту је неколико квалитетних хотела (Амбасадор, Златна Хуса и др), затим коцкарнице, мењачнице, луксузне робне куће, пивнице, ресторани, трговине и пословне зграде. На највишем делу Намести је импресивни *споменик св. Вацлава* на коњу из 1912, а његов постамент красе четири фигуре св. Прокоп, св. Војтех (или Адалберт), св. Људмила и св. Агнеза. Иза споменика је Народни музеј, најзначајнији прашки и чешки музеј неоренесансног стила, подигнут 1890. До улаза у музеј воде степенице с фонтаном и алегоријским приказом Чешке, Моравске, Шљонска, Лабје, Влтаве итд. У музеју се чувају вредне историјско-уметничке збирке. Дворану Пантеон красе вредне фреске и кипови познатих личности из чешке историје. Вацлавске намести су шеталиште великог броја Пражана и страних туриста. Недалеко од музеја, према североистоку (ка железничкој станици) је познато *позориште Сметана*. Уз северозападни део Новог места, односно на југозападну Старог места, уз обалу Влтаве је зграда *Народног позоришта* (1868-1881), грађена у стилу касне ренесансе. Од 1977. до 1983. године, на стогодишњицу постојања, зграда је обновљена, а саграђене су и три нове, које са старом чине целину. Главна зграда је у класицистичком стилу, на којој се, уз друге композиције, статуе и детаље, посебно истиче импресивна композиција коњских запрега на странама кровне конструкције. Југозападно од Народног позоришта, у близини Карловог трга је *православна црква Ђирила и Методија* (1734-1739), једнобрда барокна грађевина.

Вишеград (Вишеград) спада у најстарије делове Прага, а налази се у јужном делу историјског језгра, уз десну обалу Влтаве. Сматра се да је овде прво утврђење подигнуто још у VII веку. Данашње утврђење - Замак принчева и краљева, је из XI века, када је град утврђиван посебно за власти принца, касније краља Вратислава II (1061-1092), а нешто касније и у време Собеслава I (1125-1140). Након смрти Собеслава, опада значај Вишеграда, а поново јача доласком Карла IV. Током Хуситских ратова замак је значајно оштећен, па је обновљен у барокном стилу, те је тако изгубио првобитни изглед. Данас је главни улаз у Вишеград *капија Табор* (грађена 1655/56), кроз коју се долази у предњи део барокног утврђења. Интересантна су и *Лавља врата* (1776-1778) барокног стила.

Слика 4. Ротонда Св. Мартина (The Czech Republic, Terra, 1998)

Најстарија сачувана грађевина у Вишеграду је *ротонда Св. Мартина* (крај XI века), која је најпре била барутана, затим складиште и стамбена кућа, а обнављана је крајем XVIII и у XX веку. Једна од највреднијих грађевина у Прагу је црква *Св. Петра и Павла* (на узвишењу изнад Влтаве). У XI веку на месту данашње цркве подигнута је романска базилика, која је дограђивањем претворена у готску троброду грађевину. Од 1723. до 1729. црква је реновирана у барокном стилу, али су барокни делови 1885. скоро потпуно уклоњени, а уграђени готски садржаји. Почетком XX века (1902/03) дограђени су шиљати торњеви у неоготском стилу. Велики и бројни прозори украшени су витражима, а унутрашњост карактеришу оштри лукови, ребрасти сводови и потпорни стубови. Вредене су и фреске из XIX века, те четири статуе у олтару - свети Петар и Павле, те Ђирило и Методије са краја XIX века. Уз цркву је вишеградско *гробље Славин*, на коме су сахрањиване познате личности новије чешке историје (Б. Немцова, Ј. Неруда, Б. Сметана, А. Дворак и други).

Вишеград је погодан за шетњу, посебно Вишеградски парк у коме је неколико статуа и скулптура познатих вајара. Одавде се пружа

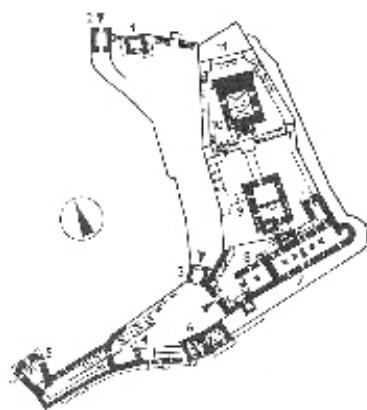
изузетан поглед на Праг и Влтаву. Интересантне грађевине су и *Палата културе* и *Проректорска резиденција* (1872/74) у неоготском стилу.

Праг има још много интересантних објеката и локалитета. Међу најинтересантније свакако спада *кварт Троја*, северно од Влтаве, односно 4 km северно од центра Прага. То је предграђе Прага у коме је изграђена (1679-1685) дивна барокна палата - *дворац Летњи град Троја*, једна од најлепших резиденција у овом граду. Екстеријер је подигнут у стилу класичних италијанских вила. Велелепно степениште (дограђено 1685-1703), које од палате води ка башти, украшено је митолошким статуама. Башта је уређена у раном француском барокном стилу, по угледу на версајску. У унутрашњости зграде је велика Империјална дворана декорисана сликама и фрескама, које приказују славу Хабзбурговаца. Кинеска соба садржи колекције керамике и осликана је разним сценама из Кине XIX века. Палата има и уметничку колекцију из XIX века. У источном делу Прага - *кварт Жижков* и брдо Жижков, налази се монументални национални споменик *Јан Жижка* (1929-1932) посвећен победи Хусита, под водством Ј.Жижке, над Крсташима. Споменички комплекс је изграђен од гранита, а доминира статуа коњаника Јана Жижке. Међу споменицима овог типа, Статуа коњаника је највећа на свету (висока 9 m, дуга 9,6 m и тешка 16,5 t). Унутрашњост комплекса красе дела водећих чешких уметника. Лети једну од већих атракција у Прагу представља *Крижжикова музичка фонтана* на Сајму. Током сајамских манифестација - сајма моде, коже, обуће, заштите на раду, Божићни вашар, сајам књига итд, у Праг такође долази велики број посетилаца. Пажњу посетилаца привлачи и Плесна кућа, зграда Низоземског осигуравајућег друшт-

ва, отворена 1995. Представља комбинацију стакла и метала, са два вертикална доминирајућа дела. Туристичка понуда Прага могла би се допунити и другим музичким (на пример Рудолфинум - Чешка филхармонија у неоренесансном стилу из периода 1876-1884), позоришним, споменичким (међу бројним постоје три споменика Карлу IV), научним, музејско-галеријским, гастрономским, фолклорним, спортским и другим вредностима, али и овај приказ довољно указује на велики туристички значај “Златног града” (Билкова, Шоурек, 1998; Група аутора, 1997; Ivogy, 1995).

Поред Прага у Централној Чешкој има неколико веома интересантних и вредних локалитета. Издвајају: Карлштејн, Кривоклат, Конопиште, Кутна Хора итд.

Дворац (замак) *Карлштајн* је подигнут средином XIV века за потребе Карла IV, а налази се 28 km југозападно од Прага, у атрактивном шумском пределу, на каменитом узвишењу у долини реке Бериунка. По потреби дворац је могао бити и утврђење, а у њему је краљ чувао благо. Најзначајнија грађевина у замку је црква Наша Госпа (1357), украшена средњовековним фрескама, а у њој је и краљева приватна капела, чије зидове прекрива драго камење. Веома привлачна је и капела Св. Крста (1420), чија унутрашњост подсећа на византијске грађевине, а саграђена је као ризница краљевских реликвија и државних признања. Кресе је 128 слика

Скица 3. План замка Карлштајн (Ludvik, Ludvik, 1997)

Објашњење: 1-првобитни улаз, 2-прва капија, 3-друга капија, 4-степенице за бунар, 5-кула са бунаром, 6-Бурграве палата, 7-Царска палата, 8-треће двориште, 9-Маријина кула, 10-Велика кула са капелом Светог крста, 11-бастсион Криувек

Слика 5. Замак Кривоклат (The Czech Republic, Terra, 1998)

мајстора Теодора, а зидови су украшени полудрагуљима (2.994 комада) у позлаћеним оквирима. И прозори су застакљени плочицама од полудрагуља.

Замак *Кривоклат* је 44 km западно од Прага, уз меандар реке Бероунке. Подигнут је крајем XI и почетком XII века као краљевски дворцац. У њему су познате велике дворане Владислава II и Вацлава IV, са много старина, те готска капела, са лепо осликаним олтаром. Овде је често летовао Карло IV.

Јужно од Прага је интересантно подручје којим протиче Влтава, док је на југоистоку шумовити простор долине Сазаве. Овде викендом долази велики број посетилаца, а изграђено је доста кућа за одмор (викендице). На Влтави је изграђено неколико хидроелектрана и формирана су вештачка језера, међу којима су посебно интересантна *Слапи* и *Орлик*. Језера су у лепим природним амбијентима, веома погодна за организовање разних спортова на води. Око 60 km јужно од Прага је *Орлик замак* (уз истоимено језеро), који је припадао породици Шварценберг. Замак је реновиран у XIX веку у неоготском стилу, а посебно је интересантан намештај. У близини је *замак Звигов*, са аутентичним средњовековним угођајем (посебно се истиче округли торањ), поред изузетно атрактивне и сликовите стазе, стрмих одсека и шуме, на месту где се Отава улива у Влтаву. *Манастир Збраслав* 12 km јужно од Прага, импонује миром и фасцинантном колекцијом чешке скулптуре XIX и XX века (Национална галерија).

Замак Конопиште је 40 km југоисточно од Прага (према Табору), а основан је крајем XIV века. Ренесансна палата је из XVII века, док су куле преуређене у XIX веку. Дворац је у XIX веку купио аустријски надвојвода Франц Фердинанд (1894. године реновиран у енглеском стилу). Посебно је уређен енглески парк са баштом ружа. Фердинанд је овде сакупио вредне колекције оружја, ловачких трофеја и слика. У дворцу је и збирка кипова св. Ђорђа. Поред пута за Брно, 16 km југоисточно од Прага налази се *Прухоник парк*, са вредним примерцима разноликог дрвећа и жбуња, које је дао засадити Ф. Фердинанд. Ово растиње окружује мала језерца и вртне павиљоне, а све је у енглеском парковском стилу. Ту је *Прухоник замак*, који је подигнут у средњем веку, али је реновиран крајем XIX века у неоготском стилу.

Кутна Хора (22.000 ст.) је 66 km источно од Прага у сликовитој долини реке Врхлике. То је један од најинтересантнијих локалитета у Чешкој и средњој Европи. Формирана је у XIII веку поред једног од најзначајнијих рудника сребра тога времена у Европи. Ту су грађене велике приватне куће и цркве. Свој врхунац Кутна Хора је доживела у XVI веку, а рудник је затворен 1726. године, да би од тада остао сачуван изглед града и цркви. Овај град красе изузетни паркови, а околина је богата шумом. Године 1996. Кутна Хора је стављена под заштиту UNESCO-а. Најзначајнији објекат у Кутној Хори је катедрала Св. Барбаре, чија је градња започела 1388. завршена 1547. по пројекту П.Парлера. Специфичност катедрале представљају двоструко засвођени стубови, оштре куле и читава фасада у стилу француске високе готике, те она спада међу најлепше средњовековне грађевине Централне Европе.

Изузетан споменик је и црква Св. Јакуба (готика) са високим торњем из 1330. Мало раније започела је градња Влашког двора (Италијански двор), који је завршен у XIV веку. Ова велелепна грађевина је служила као краљевска резиденција, а касније као Градска кућа. Велику рестаурацију доживела је у XIX веку, када је испред ње уређен веома леп парк, а тада је подигнута и краљевска капела, те музеј кованог новца. Преко пута улаза у цркву Св. Јакуба је Музеј рударства са бројним вредним експонатима, а недалеко (45 минута пешачења) је и рударско окно које је у дужини од 500 m уређено за туристе. У близини музеја је зграда Језуитске школе из XVII века, са лепим барокним скулптурама на предњој страни. Из 1485. године је Камена кућа у којој је локални историјски музеј. Интересантна је и црква Наше Госпе, у готском стилу. Недалеко од железничке станице је гробље са костурницом у готском стилу, са костима преко 40.000 људи.

Слика 6. Кутна Хора - катедрала Св. Барбара и Језуитски универзитет
(Ludvik, Ludvik, 1997)

Неколико километара северније од Кутне Хоре, поред Лабе, је Колин (32.000 ст.) са интересантним старим градом, а треба поменути и Комочув фестивалом плех музике (у јуну). У Колину се посебно истиче сликовити Карлов трг са барокним Марианским колонама (1682) и фонтаном (1780). Недалеко је црква Св. Бартоломеја у готском стилу, а поред цркве је Градски музеј. Северно од Прага посебно су интересантна два локалитета Лидице и Мелник. *Лидице* је село 24 km северо-источно од Прага, у коме су СС војници и Гестапо 10. VI 1942. побили све мушкарце, а жене одвели у логор, док су децу подвргли германизацији. У Лидицама је подигнут меморијални комплекс и музеј, а куће су обновљене у оригиналном стилу. Ово место је симбол издржљивости и континуитета чешког народа. Око 35 km северно од Прага је градић *Мелник* (20.000 ст.) на ушћу Влтаве у Лабу. То је веома интересантно утврђено место - прва утврда из IX века. Овде је краљица Људмила довела унука, који је касније постао св. Венцеслав. Карло IV је овде довео Бургунде, који су донели винову лозу, па је Мелник постао центар винарства Бохемије. За туристе су интересантни: Пијачни трг са аркадама, делови тврђаве, галерија, музеј вина, друга здања и бројни ресторани. У Централној Бохемији интересантни локалитете су и *Чешки Штернберк*, *Добриш*, *Кокарин* и *Жлеби* (Ludvik, Ludvik, 1997; Група аутора, 1997).

Западна Чешка (Бохемија) има веома интересантна и специфична туристичка подручја, места, локалитете и појединачне вредности. То је простор између регије Прага на истоку, Брда на југоистоку, Чешке шуме на југозападу и западу и Рудне горе на северозападу и Чешке стредохори на северу. Брежуљкасто-планински крај је, уз интензивну вулканску активност, углавном формиран херцинском орогенезом. Као последица те активности и појаве раседних пукотина, на овом простору је релативно доста термо-минералних извора, те је развијен бањски туриза. Поред тога, Чешка шума и Рудна гора су под значајним шумским површинама (доста реликтних биљака), које су испресецане речним долинама, са лепим пејзажима и интересантним локалитетима, што све скупа има завидне амбијенталне вредности. Ово је део Чешке који је највише био под германским утицајем, што је оставило трага у фолклорно-етничким особинама становништва, те у изгледу насеља и карактеру највећег броја културно-историјских вредности.

Највећи и главни град Западне Бохемије је *Плзен* (172.000 ст.) који се налази око 100 km југозападно од Прага, односно на пола пута између Прага и Нирберга. Од Плзена почиње река Бериунка, која настаје од Уславе, Ухlave и Мже. Ове реке и њихове притоке, чине подручје Плзена веома

привлачним, а због чињенице да се овде састајало неколико долинских праваца и Плзен је рано постао важан саобраћајни центар и значајно трговачко место. Данас је он један од најзначајнијих индустријских центара Чешке, али у граду и околини има доста туристички атрактивних локалитета. Као индустријско место почео се развијати у XIX веку, а посебно од 1859. када је Емил Шкода организовао производњу гвожђа, на бази чега се развија аутомобилска индустрија (Шкода), те производња машина и локомотива. Иако је Пилсен (Плзен) пиво постало познато у XIX веку (од 1840. индивидуална производња комбинује се са модерном технологијом), производња пива стара је око 700 година, те је ово пиће познато по оригиналном квалитету и укусу, а данас се продаје по целој Европи. Дуга традиција и светско име пива допринели су и туристичком вредновању овог производа. У граду је неколико интересантних културно-историјских вредности, највреднији је стари центар између река Радбузе и Мже. У средишњем делу старог дела града је Намести Републике (стари градски трг) са ког свакако треба кренути у разгледање Плзена. Уз трг је готска црква Св. Бартоломеја из XIII века, са највишим торњем у Бохемији (103 m). У цркви је Штернберк капела, а на њеном високом олтару је кип Мадоне (готика, 1390). Међу осталим грађевинама на тргу истиче се Градска кућа (ренесанса, 1558), са лепом фасадом. Поред Градске куће је Етнографски музеј. Нешто јужније је францисканска црква Блаженстава и манастир (XIV век). Уз црквено-манастирски комплекс је Западнобохемијски музеј са поставком историје природе и сликама из XX века. Североисточно од Намести Републике је Пиварски музеј у коме је приказана средњовековна производња пиварског слада, а садржи и фасцинантну колекцију пиварских старина. Жедни туристи могу да се освеже у суседној пивници (Пивница на Паркану). Међу најинтересантније локалитете у граду спада средњовековни Подземни коридор (улаз јужније од Пиварског музеја), дуг 9 km, а првобитно грађен за избеглице у време опсаде утврђења. Данас се користи за складиштење буради пива. Уз десну страну реке Радбузе је Пивара Пилсен Урквели, са два истоветна засвођена улаза грађена 1842-1892. године и у њима се може пратити развој Пилсенске производње и опреме. Поред улаза је ресторан На спилице, са разноликом и јефтином понудом хране и пића. Уз западни руб центра је Велика (Нова) Синагога. На реци Мже, узводно од Плзена, је дуго Храчолуско језеро, рекреативна зона овог града.

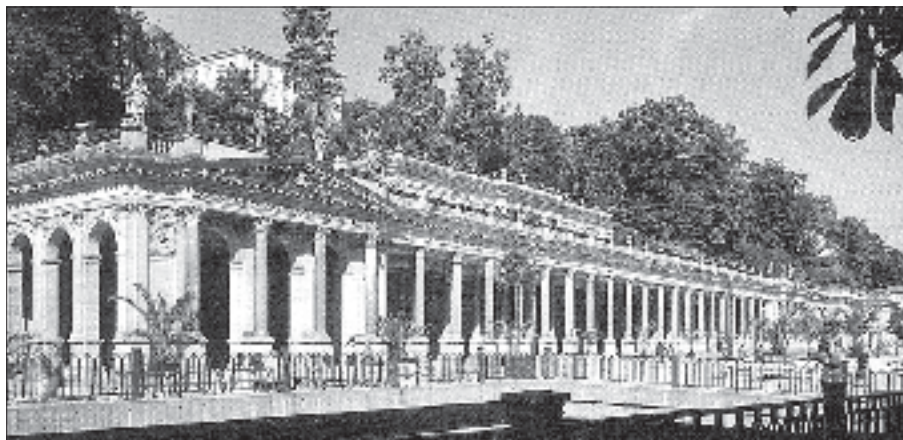
Као и читава Чешка и околина Плзена има велики број средњовековних утврђења, остатака тврђава, палата, манастира, цркви и других вредних објеката, али и значајних урбаних комплекса. Око 45 km југозападно од Плзена, на падинама Чешке шуме налази се веома леп градић *Домажлице* (11.500 ст.) средиште етничке групе Чод. У средњем веку ова етничка група добила је привилегије као чувари (граничари) бохемијског краљевства, које су укинуте након Тридесетогодишњег рата, јер су били на пораженој страни. Ова група је задржала неке специфичности у односу на Чехе, што приказује фестивала у августу. Архитектура града је разнолика, а највреднији су објекти у ренесансном, барокном и империјалном стилу. Са црквеног торња пружа се изузетан поглед на околину. Два музеја одушевљавају посетиоце експонатима који приказују традиционални живот ове етничке групе. За туристе атрактиван је Чодски храм (тврђава) и Јиндрих етнографски музеј.

Око 60 km северозападно од Плзена, на југозападним падинама Тепелске висоравни налази се познато место *Марианске Лазне* (15.500 ст.) које заједно са Карловим Варима и Франтишковим Лазнима чини бањски троугао Бохемије. Марианске Лазне се разуликују од поменуте две бање. Док се Карлови Вари протежу уз реку, коју окружују пошумљена брда, а Франтишкове Лазне су на заравњеном шумовитом простору, Марианске Лазне су на веома привлачном вишем и пространим долинском простору, који красе паркови и баште, као и елегантне грађевине. Марианске Лазне су на 578 m надморске висине, са свежијом климом у односу на конкуренте, са могућношћу лечења великог броја болести. Гостима изузетно пријају шетње по парковима и околним шумо-

виритим брдима. Бања има 140 термоминералних извора, од којих је 39 са температуром 9°-12°C и веома су погодни за лечење болести бубрега, уринарног и дисајног тракта. Термоминералне воде интензивније се почињу користити у XIX веку, мада је прво примитивно лечилиште са доктором постојало још 1791. Бања је званично отворена 1818. године, а 1820. овде се Гете упознао са својом великом љубави Улриком. Најзначајнији развој Марианских Лазни био је крајем XIX и почетком XX века, када је ту боравио британски краљ Едвард VII. У изузетно уређеној бањи посебно се истичу Колонаде (1889), прекрасно шеталиште дуго 120 m, место за одмор, са бањским куполама и могућношћу употребе минералне воде. На крају шеталишта је Павиљон Крижови или Павиљон изворско шеталиште (1818). Поред њега је нова Певајућа фонтана, чије се функционисање компјутерски контролише. Слободни Фонтана шоу иде сваког непарног сата, а музички угођај може креирати сваки посетилац притиском на мале дирке. Један од тргова (у северном делу) носи име Гетеа, а уз њега је Градски музеј, затим кућа у којој је боравио Гете и католичка црква Блаженства (1848) у неовизантијском стилу. Иза музеја је Геолошки парк у коме се може шетати између старих стена и разноврсног дрвећа. Нешто јужније од музеја је Рудолфов павиљон (1823) у коме је први касино, те Ново купатило (1895). У близини су руска и енглеска капела, те православна црква Св. Владимира. Северозападно од центар у парку је Павиљон шумских извора (1869), поред кога су статуе Гетеа и Улрике. Вема је угодна шетња до Фердинандових, Прелатових и Рудолфових извора у југоисточном делу насеља. Пажњу привлаче и Интернационални музички фестивал (мај-јул) и Шопенов фестивал (август). У Марианске Лазне долазе разнолики гости, који могу да се сместе у објекте различите старости, квалитета и структуре, почевши од хотела, преко мотела и хостела, до приватних соба (Група аутора, 1997).

Карлови Вари (55.500 ст.) је најпознатија, најстарија и највећа бања у Чешкој. Сместила се на крајњем западу Бохемије, свега 30 km од границе са Немачком, а у сликовитој и уској долини реке Тепле (име је добила по топлој води која њоме протиче), при њеном ушћу у Охру. Иако су по лековитости термоминералне воде ове бање биле познате и раније, прави развој почиње од времена доласка Карла IV на овај простор (1358). Карло IV је овде долазио у лов, ту подигао ловачку кућу и запазио лековитост вода, те је бања по њему добила име. Бања има 12 врућих извора (42°-73°C), чија претежно сумповита вода садржи 40 хемијских елемената, а веома је погодна за лечење болести пробавног тракта, али и других поремећаја читавог метаболизма. Од XVI века овде долазе краљеви, други императори, финансијери и разни богаташи, генерали, музичари и други. Карлови Вари посебно постаје популарна у XIX веку, када су овде боравиле бројне познате личности из читаве Европе. Гете је овде боравио у 13 наврата. Овде су боравили и Бетовен, Бизмарк, Брамс, Шопен, Франц Јозеф I, Лист, Метрник, Паганини, Петар Велики, Шилер, Л.Н.Толстој, К.Маркс, Ј.Гагарин и многи други.

Без обзира на стагнацију бањског туризма у читавом свету, Карлови Вари су и даље фасцинантно место. Изузетан је доживљај посматрање града у уској и шумовитој долини, са појединачним стрмим одсецима, посебно при доласку из правца Прага. Готово свака улица, палата, хотел, црква, купатило, споменик или неки други објекат, представљају изузетну туристичку вредност, па сваки посетилац пожели да бар још једном дође у ово бајковито место. Да би се на боравак у Карловим Варима што чешће и дуже подсећали, гости могу да купе и два изузетна сувенира. Један је ракија Бечеровка, спремана на посебан начин са специфичним укусом у специјалној флаши, те има велику продају, па се често каже да је она тринаести извор у Карловим Варима. Други је “зарђала ружа”. Свеже убрана ружа, која је почела да се расцветава, стави се у расхлађену термоминералну воду и у њој стоји око седам дана. Преко латлица наталожи се танак слој различитих минерала из воде, који углавном има боју рђе и представља неку врсту конзерванса, односно омогућава да ружа задржи истоветан облик и добијену боју дуги низ година. Као сувенир могу да се понесу

Слика 7. Карлови Вари - Млинске колонаде (Фото: С.Визер)

и наталожени окамењени слани седименти из вода минералних извора. Но, ни најлепше грађевине и споменици, ни лепа природа, као ни лепо компоновани сувенири не могу надоместити осмех који се веома ретко (бар крајем 90-их година XX века) види на лицима житеља Карлових Вари и читаве Чешке, чак и у ситуацијама опуштеније атмосфере кафеа. И о овом сегменту туристичке привлачности, прорачунати Чеси (немачки утицај) марају да воде рачуна.

Међу најзначајније културно-историјске вредности Карлових Вари спадају камене Млинске колонаде (1881), у стилу неокласицизма, са лепо прилагођеним бањским објектима, који користе воду са четири извора, а све то уз шеталиште на обали реке. Потпуно су другачије колонаде у Двораковом парку, које су од кованог гвожђа. Северније, уз Теплу, су Садова колонаде, Термални санаторијум - масивни модерни комплекс завршен 1977. године и отворени базен. Јужније, у трговачком делу, је најстарији део града с старом кулом (1608) - остатак старог утврђења које је засновао Карла IV. Ту су барокне кружне колонаде (1776) и црква Св. Марије Магдалене (1736), коју је пројектовао један од најзначајнијих чешких архитеката К.И.Диетценхофер, те Златни музеј, Чоколадне колонаде и Замецка кула. Међу најзначајније атракције спада и снажни бањски извор Вридли (Вриделни Колонаде), који избацује 2.000 l/min воде до висине од 12 m. Вода долази са дубине 2.500 m, а има температуру 72,2°C. Јужније, уз Теплу је Витеслав Незвал позориште (1886), Музеј Карлових Вари и Грандхотел Пуп - место где се окупљала европска аристократија. Зачетак хотела је подигнут 1793, обнављан је крајем XIX века и касније. Прво се звао Москва, а садашње име је добио по некадашњем власнику посластичару Ј. Пупу. Ту су и Хотел Флоренција, а на вишој падинској страни је импресивни Империјал санаторијум. Још јужније је Уметничка галерија (колекција слика чешких сликара из XX века), затим Гејзирпарк хотел и мотел и кампинг Брезова. На вишој падини западно од Грандхотела Пуп је Дијана жичара, која завршава са кулом видиковцем Дијана, са које се пружа предиван поглед на град. Када се од Млинских колонада крене улицом Петра Великог на запад, након 500 m стиже се до споменика К.Марксу и до прекрасне руске цркве Св. Петра и Павла, са изузетним куполама и вредном унутрашњости. И остале грађевине имају велику вредност, а обилажење Карлових Вари и брз прелазак са једе на другу обалу реке, олакшавају мали мостови (око 20) (Група аутора, 1997а). За туризам Карлових Вари све већи значај има и филмски фестивал А категорије, који се одржава у јулу сваке године.

Свега 8 km југозападније од Карлових Вари, на Охри налази се Локет (3.200 ст.). То је веома сликовито и интересантно утврђење из XII века, са највишим делом на брежуљку, који данас представља центар насеља. У време Тридесетогодишњег рата био је напуштен и разрушен, а кори-

шћен је као затвор. Средњовековни центар кресе сликовити мали тргови (најпознатији Гетеов) и зграде са интересантним фасадама. Истичу се и кружне колонаде у центру, а највреднија је фасада хотела Били Кун. У тврђавском делу је и музеј (1815) предмета од керамике. Насеље је окружено шумовитим пределом, погодним за шетњу и рекреацију.

Око 45 km југозападно од Карлових Вари, на Охри, а у близини границе са Немачком (5 km), налази се *Чеп* (32.000 ст.). То је средњовековно утврђење и насеље, које је у великој мери задржало немачки угођај. Највреднији део града је Трг краља Јураја Подјебрадског и сликовите грађевине које га окружују. На средишњем делу трга је Шпаличек кавана, у готској згради из XIV века. На северној старани је Чепски музеј са вредним историјским експонатима, посебно са оним који су везани за Тридесетогодишњи рат и војног команданта Албрехта Валенштајна (опрема, намештај итд). Иза музеја је црква Св. Николе, мешавина различитих стилова, са бројним скулптурама. Портал је из 1270. године, а у романском стилу су два истоветна торња. Нешто западније је црква Св. Венцеслава и Доминикански манастир. Уз југоисточни крај трга је Нова градска кућа (1728) са Градском уметничком галеријом, а у углу трга је Велика фонтана. Југозападно од Трга Подјебрадског, уз мали Францишкански трг налазе се црква Св. Претече Девике Марије и црква и манастир Св. Клара. Северозападно од истог трга, уз Охру је Чепска тврђава (Чепски храм), коју је у XII веку подигао Фридрих I Барбароса. Црна кула и унутрашње зидине су из 1222. године, а спољни заштитни зидови су из XVII века. У тврђави је романичка капела из XII века, једна од ретких из тог периода у Чешкој.

Неколико километара северозападно од Чеба је трећа бања Западне Бохемије *Франтишкови Лазне* (5.350 ст.) у XII веку била позната као Чепска вода. Њен бржи развој почиње у XVIII веку. Бања је добила име по императору Францу II. Бањски простор одликује мир и очувана природа. У Бањи су класичне грађевине, у највећем броју у стилу “Хабзбуршко жуто”, у увек свеже уређеним парковима. Бањски извори су повезани уређеним серпентинским и вијугавим стазама. Централно место бање је Франтишкув прамен (извор).

Јужна Чешка (Бохемија) обилује лепим пејзажима, које кресе шумовити предели Шумава, интересантни сектори око Влтаве, посебно око Требона. Међу најинтересантније пределе спада НП Шумава са Боубинском прашумом, који се с друге старне границе (Немачка) наставља у НП Баварска шума. Овај простор је оаза мира, хармонија природе, малих сликовитих градова и очуване руралне средине. Поред интересантних природних локалитета, међу интересантна насеља спадају *Клатови* (23.500 ст.) на северозападу и *Сушице* (11.700 ст.) на југоистоку, са Шумава музејом и упадљивим грађевинама готско-ренесансног стила. Остаји интересантне тврђаве могу се посматрати у насељу *Касперске Хори* - старом руднику злата, у коме је музеј са највреднијим експонатима од стакла. Мало насеље *Вимперк*, (8.300 ст.) на путу Пасу - Праг, са Шварценберг дворцем из кога се пружа прекрасан поглед на градић, представља и полазну тачку при обиласку Боубинске прашуме (1362 m). Ту је и *Кубова Хут* (995 m), највиша железничка станица у Чешкој. Насеље Волари истиче се по прекрасним дрвеним кућама алпског типа, а јужније место *Јелени*, са шварценбершким тунелима, који су успомена на бохемијску производњу пива (напуштени 1856). Једно од најатрактивнијих подручја Шумава је издужено *Липно језеро*, које је формирано 1950, при градњи хидроелектране на Влтави. Током лета то је веома тражена рекреативна локација са бројним чамцима и кануима, а уз обалу су планинске кућице и кампови. До језера се најлакше стиже железницом и друмом из правца Чешког Крумлова. На северној обали језера је село *Хорни Планина*, родно место аустријског писца А. Стифтера, који је писао о овим просторима. Подно највишег врха Шумава (Плечи, 1378 m) је идилично Плесне језеро, до којег радо свраћају планинари.

Јужна Чешка је имала узбудљиву историју, посебно у време Хусита. У XV веку врхунац је достигао *Табор*, хуситско средиште, када су овде грађене цркве и покретане многе радикалне идеје. Из

тог времена остало је доста споменика и успомена. Овде су и утврђења *Крумлов*, *Требон*, *Јиндрихув Храдец*, *Хлубока*, која су била седишта познатих породица Витковекс, Розмберкс и Шварценберг. Овакви предели (“Европски зелени гребен” - резерват биосфере под заштитом UNESCO-а) погодни су за рекреацију, шетње и планинарење.

Чешке Будојевице (100.000 ст.) су један од најзначајнијих центара туризма у Јужној Бохемији и главни град ове регије, који се сместио у сликовитој речној долини при ушћу Малше у Влтаву. Будојевице су се развиле на путу соли, који је водио из Аустрије према Прагу. Град има значајне историјске вредности, а у њему је зачета производња познатих артикала *Kohinoor pencils* и *Budweiser beer*. Туристички је најинтересантнији стари град, који је подигнут унутар меандра Малше, пред њеним ушћем. Стари град је основан у XIII веку (1265), а подигао га је краљ Бохемије Отокар II. У XV веку био је тврђава католичанства, а копање руде сребра у XVI веку учинило је град богатим насељем. Године 1641. град је оштетио пожар, а обновљен је у барокном стилу. Године 1832. између Будојевица и Линца успостављена је прва железница на континенту, коју су вукли коњи. У јужном делу града је музеј у коме су експонати везани за ову железницу. Највреднији део старог дела града представља Трг (Намести) Отакара II, који спада међу најлепше урбане четврти Европе. Средњовековни трг је дуг 133 m, обновљен у XIII веку, а окружују га зграде са фасадама касне ренесансе, барока и класике. У центру трга је лепо декорисана Самсонова фонтана (1727), а уз североисточни руб је Черна веж (Црна кула) из 1553. године и црква Св. Николе (1577), која је рестаурирана у стилу барока. Више од 360 степеница води до највишег дела цркве, одакле се пружа прекрасан поглед на град и шумовиту околину. Са западне стране трга је Градска кућа (1731), на чијој огради су алегоријски прикази правде, мудрости, храбрости и знања у облику четири бронзана змаја. У северозападном делу старог града, према меандру Малше, налази се Доминикански манастир (1265), једна од највиших грађевина у граду, подигнут у готском стилу, док је нешто северније Рабенштајнова кула. Југозападно од Трга је Гвоздена кула, а југоисточно Јихочески театар и Музеј Јужне Бохемије. Уз ушће Малше, с једне стране је отворени базен, а с друге стадион.

Око 10 km северније од Будојевица, уз обале Влтаве, налази се Хлубока, са импресивном неоготском палатом (дворац - утврђење), која је подигнута у XIII веку (Отокар II). Године 1670. дворац је постао власништво познате породице Шварценберг, која га је реновирала (1841-1871) по угледу на краљевски дворац Виндзор у Енглеској. Дворац има 144 собе, које су коришћене до Другог светског рата. У дворцу је доста вредних предмета, међу којима треба истаћи портрете, огледала, порцелан, оружје, таписерије и друго. Испред дворца уређен је парк, а ту су и Зимска башта и библиотека у коју је смештена Алшова уметничка галерија Јужне Бохемије, са колекцијом готских слика и скулптура. Северозападно од дворца је Ловачка кућа (подигли је Шварценбергови), а у њој је Музеј лова и риболова.

Можда најинтересантнији туристички локалитет у Јужној Бохемији представља *Чешки Крумлов* (14.600 ст.), који се налази 25 km јужно од Будојевица, на реци Влтави. То је један од најсликовитијих градова Европе, који је непромењен од XVIII века. Крумлов је основала аристократска породица Витковек, у XVIII веку, уз типске меандре Влтаве. На левој обали је подигнута тврђава, а на десној стари град. Чешки Крумлов је готички погранични град, у XVI веку су га обновили италијанске архитекте у китњастој ренесанси, по угледу на Прашку тврђаву. Градом су владале моћне породице: Рожмберк до 1622, после њих Егенбергови, те од 1719. године Шварценбергови. Године 1992. град је стављен на UNESCO листу заштићених локалитета. Тврђава је, после Храдчана у Прагу, највећа у Чешкој. Зидине тврђаве дижу се одмах изнад обала Влтаве, а са околним простором повезана је вишенаменским мостовима. Унутар тврђаве има око 300 просторија, а најстарији део је округла кула у источном делу, на чијем врху је видиковац дограђен у XVII веку. Поред куле је Медвећа јазбина. Једна од најинтересантнијих просторија је Балска сала, декорисана у

XVIII веку, сликама које дају оптичку варку са карактером италијанске *commedia dell arte*. Прилаз тврђави са севера контролише Будојевичка капија (1598). Према западу је позориште (1776), у рококо стилу, до кога се долази преко моста, те библиотека. Поред њих је тврђавски парк, у италијанском стилу, а посебно се истиче Летњи павиљон. Источно од Тврђаве је део града који се назива Ново Место у коме је неколико интересантних објеката. У овај део града улази се кроз Црвену капију, а могу се разгледати женски манастир, црква Божијег тела, Мали манастир и Пивара. С леве обале, у стари део града, прелази се преко Лазебници моста. Централни део чини Намести сворности, на коме је Градска кућа (1716) са барокним кружним колонама. Околне уличице краје интересантне грађевине, које су највеће у Широкој улици. Уз ову улицу је позната Егон Шиеле галерија са вредним акварелима и цртежима. Југоисточно и источно од старог језгра су: готска црква Св. Вита (1439), са језуитском школом и Регионални музеј. У граду је доста објеката за одмор, разоноду, јело и освежење.

На зеленим шумовитим падинама Шумаве, око 40 km западно од Будојевица, налази се место *Прачатик* (11.800 ст.). То је веома леп заштићени простор, са атрактивним историјским градом, у коме су грађевине старих стилова, окружене средњовековним зидом. Прачатик се развио на Златном путу, којим су увожене руде и со из околине Салзбурга и транспортоване за целу Бохемију. У периоду ренесансе град је био у поседу познате фамилије Рожмберк и тада доживљава процват, што се посебно огледало кроз градњу богато декорисаних грађевина. Такве грађевине окружују Велике намести, а међу њима посебно се истиче Градска кућа. Ту су и високе зграде са стрмим крововима, а истиче се готска црква Св. Јакуба, иза које је прекрасни Писек мост, део утврђења. Свако вече у 22 сата звона у Прачатику подсећају на долазак коњских каравана на некадашњем Златном путу.

Око 25 km северно од Будојевица налази се Требон (9.200 ст.). То је мали градић који су основали богаташи, на равнотом простору уз реку Лужницу, где су изградили богате рибаке још у средњем веку. На нешто вишем простору (200-400 m) подигнуте су одбрамбене зидине, а рибаке су окружили високим бедемима. У југозападном делу града је тврђава, из које су владали Рожмберкови и Шварценбергови. Последњи власник имања Рожмберкових био је Петр Вок, познати бонвиван и алхемичар, који је живео до 1611. За његовог периода уређена су лепа дворишта и намештене просторије, у којима је скупљан историјски архив, на бази кога је формиран Музеј рибе. Град краје мали тргови, на којима су фонтане и кружне колонаде, а око њих атрактивне зграде (XVI-XVIII век) - посебно се истиче Градска кућа (1566). Поред јужног улаза је стара пивница (XIV век). У јужном делу града је дуги канал Злата стока (XVI век). Северно од Требона је највећи рибак - Рожмберски (7 km²), подизан у исто време кад и канал.

Табор (37.000 ст.) је око 69 km северно од Будојевица (90 km од Прага), а подигнут је у шумовито - брдовитом подручју. Подигли су га Хусити 1420, као војну одбрану од католичке Европе. Град је уређен по библијском реду - није важно време и године, већ дружење и помагање. Да би се боље заштитили Хусити су изградили 14 km подземних катакомби, у којима су биле и избеглице. У центру града је Жижков трг (намести), са спомеником Јану Жижки, а ту је и Хуситски музеј у који се улази кроз 650 m дуг подземни пролаз (изграђен у XV веку). Преко пута је споменик Католичком борцу. Трг окружују грађевине из готског и барокног периода. На северној старни је готска црква Васкрснућа Господа (1440-1512), са ренесансном фасадом и барокном кулом (1677). Ту је Градска кућа (1521) у ренесансном стилу. На југозападу је Бечине капија, сада мали историјски музеј. Тврђава Котнов основана је у XII веку, али је разрушена у пожару 1532. године. Пре тога, у XV веку тврђава је обнављана (поново у XVII веку), а тада је изграђена Округла кула. Сваког другог викенда у септембру Табор организује годишњи Хуситски фестивал, када је становништво у локалној одећи и хуситским костимима. У близини Табора је лепи *барокни манастир Клокоти*, са прелепом околином.

Слика 8. Требон (Ivory, 1995)

Северна и Источна Чешка (Бохемија) је простор са плодним долинама, посебно око Лабе. Но, Северна и Источна Бохемија имају интересантне и шумске пределе, са доста планинских површина погодних за планинарење и прекрасних видиковаца, нарочито на Крконошама. Овде је био значајан немачки утицај у Средњем веку, а касније доминира Аустрија. На овом простору развијали су се занати, посебно јувелирски и стакларски, а касније искоришћавање угља и хемијска индустрија. По шумама познате су *Чешке средохори*, у којима има и прелепих стенских формација, посебно у секторима Чешки рај и Чешка Швајцарска. *Чешки рај* са прекрасним стеновитим секторима и четинарским шумама постаје познат у XIX веку. Овде долази велики број излетника и екскурзија, посебно из Прага. Најинтересантији су сектори око *Турнова* и *Јачина*, где су стеновити одсеци у пешчарима, остењаци и платои, те шумски комплекси. Посебно се издвајају “стеновити градови” *Хруба скала* и *Прачовске скали*, те *Драбске пећине* са романтичним утврђењима и оближњим импресивним остењацима. За посетиоце су интересантни и остаци утврђења *Валдштејн*, које је заоставштина породице Валенштајн. У утврђењу *Троски* истичу се две истоветне куле на базалтној основи. Средњовековни *Кост* има лепу архитектуру, која је обновљена у касноготском стилу. Међу најзначајније туристичке локалитете овог подручја спада *Дечин* (54.100 ст.) као наспрамно насеље граду *Подмокли*, на левој обали Лабе. Дечин је и речна лука, а камена тврђава је традиционално излетиште саксонаца. У близини је прекрасни крај *Чешка Швајцарска* са занимљивим рељефним облицима, који су настали као последица изражене речне ерозије. На обали је и интересантно насеље *Хренско*, поред кога је и природни мост Правчицка брана, највећи у свету ван Америке. Понуду употпуњује и возња у чамцима по реци Каменици. Још интересантије место је *Храдец Кралове* (101.000 ст.), познато по великој победи пруске војске над хабзбуршком армијом 1866. године. Историјски центар града је на левој обали Лабе, а нови део на десној.

Стари и нови део спаја Жижково намести. Интересантне су средњовна катедрала и ренесансна градска кућа, црква Св. Марије и Бискупска палата (барокне), а Уметничка галерија садржи слике модерних сликара (најпознатији Муча). На обали Лабе је Крајски музеј. Северозападно (10 km) од Храдец Карлови је интересантно село Члум.

Обилазак Крконоша представља право уживање, посебно боравак у истоименом националном парку. Парк обилује лепим шумским површинама, долинама и видиковцима, а зими има доста локалитета погодних за зимске спортове и рекреацију на снегу. Много је стаза за планинарење, а до неких сектора може се стићи и жичарама (на пример до врха Снешка). У северозападном делу Крконоша интересантан је градић *Харачов*, уз границу са Пољском. Реке које се спуштају са Крконоша, у горњим токовима су наследиле ледничке долине (Лаба, Упа и друге). Овај планински крај има доста реликтних врста и у биљном и животињском свету (на пример дивокоза). Поред Харачова интересантни локалитети су *Шпиндлеров Млин*, *Рокитнице*, *Хорни Мисецки*, *Бенецко*, стара бања *Јанске Лазне* и *Пец под Снешком*. Обилазак Крконоша најчешће почиње из места *Врхлаби*. Овај градић на реци Лаби има већи број барокних грађевина, а ту је и седиште НП Крконоше, те интересантан Регионални музеј. На вишој тераси, поред Лабе, је насеље *Литомерице* (26.000 ст.) са лепо уређеним парковима и виноградима. Насеље Литомерице је било значајан средњовековни трговачки центар. Овде су се дешавали важни догађаји у Тридесетогодишњем рату, а касније су подигнуте барокна црква, катедрала са богатим ентеријером, капела Св. Вацлава, те на главном тргу Градска кућа и Мразовски дом. Ту је и Северночешка галерија. *Литомишл* (10.500 ст.) је један од најсликовитијих градића у Бохемији. Најинтересантнији је издужени Главни трг, који окружују управне и друге зграде са лепим аркадама. Литомишленско утврђење има ренесансну структуру са лепим аркадама и вртним грађевинама, а ту је и позориште подигнуто у XVIII веку. Овде је рођен познати композитор Б.Сметана, а њему у част у граду се сваке године организује музички фестивал. Град *Пардубице* (94.150 ст.) је интересантан локалитет поред реке Лабе, уз који су веома добро уређене стазе за трчање и рекреацију у природи. Издвајају се старији и новији део града. Највећи значај град је имао у XVI веку, када је овде владала шведска династије Пернштејн (до 1645). По старим и новијим вредностима истичу се Намести Републики, где посебно доминира готско-ренесансна црква Св. Бартоломеја, а ту је и Нови уметнички театар. Перштејнске намести окружују богато декорисане грађевине, међу којима се издваја Градска кућа из XIX века. Утврђење Перштејна такође обилује са декоративним вредностима из ренесансног и готског периода. *Терезин* (3.000 ст.) је запамтио дивљање нациста у Другом светском рату, па је у граду подигнут споменик жртвама нацизма, који посећује велики број лица. Од 1780. до 1790. Аустрија је подизала градску тврђаву, да би зауставила надирање Пруса. Тврђава је добила име Терезиенштад, по императору Марији Терезији. У Малој тврђави (Мала певност) је затвор у коме је тамновао Гаврило Принцип, након што је у Сарајеву 1914. убио аустријског престолонаследника Франца Фердинанда. Ова тврђава, у Другом светском рату је била јеврејско гето, у које су смештани Јевреји Бохемије и Моравске, над којима су вршени разни експерименти. Ту је убијено хиљаде људи, а десетине хиљада одатле су транспортовани у логоре смрти. Највећи део ових догађаја, презентован је на разне начине у Музеју гета. Јужније је градић *Велтрус* са интересантним барокним палатама из XVIII века.

Моравска је подручје које има интересантну историју, али и значајне природне вредности. Моравску завалу, у облику потковице, окружују планински простори. Са запада је Чешко-Моравско горје, а преко Јесеника (део Судета) и Бескида на северу, долази се до Белих Карпата на истоку. Простор је нагнут ка југу, односно према Дунаву, у који, преко Мораве отичу сви водотоци. На североистоку, уз границу са Пољском, је Северноморавски крај (Чешки Шљонск), око града Остраве. Ово подручје са југозапада и запада окружује планина Јесеник, а са југоистока и истока Бескиди. Преко Моравских врата (302 m), на југозападу повезана је са Великоморавском зава-

лом. Најзначајнији део Моравске је подручје око главног града Брна, затим око старог бискупског града Олмоуца, а северни део, као индустријско подручје, развија се око Остраве. Јужни, најнижи део Моравске, са плодним земљиштем и умереном климом, погодује узгоју винове лозе и воћа, али и неких жита и другог култивисаног биља. И ова регија има интересантне и атрактивне локалитете, а посебно се истичу утврђени Пернштејн и Вранов, те прави драгуљи Телч и Кремериж. По фолклорном богатству посебно се истиче југоисточни део, а плански град Злин (Готвалдов) се одликује бројним средњовековним контрастима.

Брно (390.000 ст.) је по величини други град Чешке, а од 1641. године главни град Моравске. Помиње се у XI веку као замак, а у XII веку је центар кнежевства Пшемислових. Од XIII века центар је моравске грофовије, а од 1243. добија самоуправу. Године 1526. пада под власт Хабсбурговаца. Представљао је важно утврђење, преко кога је Аустро-Угарска остваривала своју доминацију на овим просторима. Временом је постао трговачки и индустријски центар. Крајем XVIII века овде се развила текстилна индустрија, па је Брно називано "Аустројски Манчестер" (тада је овим простором владала Аустрија). За индустријски развој Брна, велики значај је имала изградња пруге Беч - Брно 1839. године. Индустријски развој био је под контролом немачких јеврејских породица, које су 1939. године протерали нацисти. У Брну је ботаничар Г. Мендел (1822-1884) установио модерна научна истраживања, која су прерасла у студије у Аугустинском манастиру. Брно је интересантан град, посебно стари део, који има занимљиву и модерну архитектуру, а истиче се Виставиште (1928) и бројне друге елегантне зграде од стакла и челика. Око Брна су лепо уређена предграђа, кроз која пролази кружни пут, а краше га и леви паркови. Историјске вредности допуњују велика библиотека, позориште, концертне хале, музеји и галерије. Стари град представља највреднији део Брна, а у њему је Зелени трг (XIII век) - пијаца воћа и поврћа. На тргу је барокна Парнас фонтана (1695), а уз јужни обод је Моравски музеј, са поставком историје природе и археолошком колекцијом, док је на југоистоку црква Св. Крста са криптом. Нешто југозападније је катедра Св. Петра, изграђена у неоготском стилу. То је у основи готичка зграда, коју су разрушили Швеђани у XVII веку. У XVIII веку је обновљена у барокном, а у XIX веку поново у готском (неоготски) стилу. Јужно од Зеленог трга су Капучинске намести и Капучински манастир (1651), са криптом у којој су полагане мумије монаха и локалних аристократа пре 1784. Западним делом старог града доминира Шпилберк замак из XIII века, који је у XVII веку преуређен у утврђење, у коме су аустроугарске власти до 1855. држале своје противнике. Данас су затворске просторије доступне посетиоцима. У јужном делу су Денисови вртови са обелиском који подсећа на завршетак наполеонових ратова. Са Доминиканског трга је улаз у доминиканску цркву Св. Михаила (1679), поред које је Нова градска кућа (1784), док је југоисточније Стара градска кућа (1511) у којој су галерије и канцеларије, спојене са зградом Брно змај и Брно коло. Зграда Брно змај није подигнута за змаја већ за крокодила, у време краља Матијаша (1608), а у њу су затварани заробљени Турци. Стара градска кућа има високу кулу, са које се пружа диван поглед, а њену унутрашњост краси елегантни готски портал. Један блок источније, уз Масарикову улицу, је најживљи део града - Намеси слободи, неправилног облика, са Кужним колонама (1680) које су подигнуте након престанка куге. Овај трг окружују лепе грађевине из XIX века, међу којима се истиче ренесансна зграда Кућа Липе, те Авион хотел са лепом фасадом. На Јакубском тргу доминира црква Св. Јакуба (1473) у готском стилу. Уз североисточни део градских зидина је Јаначково позориште, а јужније је Махеново позориште и Дом уметности. Интересантне су и цркве Св. Марије, Св. Јосифа, Св. Томе, Св. Јована, Језуитска и Црвена црква, затим Етнографски и Технолошки музеј и друго.

Око 20 km источно од Брна је значајан историјски локалитет *Славков у Брно* или Аустрелици (5.900 ст.), где су се 2. II 1805. сукобиле војске три империје. На једној страни француска војска коју је предводио Наполеон Бонапарте, а на другој аустријска под командом императора Франца I и

руска коју је предводио цар Александар I. Као подсећање на тај догађај на брду Праки копец, 12 km западно од Славков у Брно, 1912. године подигнут је споменик.

Међу најзанимљивије делове природе на овом подручју свакако спада моравски крш, 20 km северно од Брна, са бројним површинским и подземним облицима, који се формирају на карбонатним стенама. На овом сектору је преко 400 пећина различитих карактеристика. На једном сектору рељефни облици су последица рада понорнице Пунква реке, која пролази кроз *Пунквну пећину*. Кроз пећину може се шетати у дужини од око један километар, поред прекрасних сталагмита и сталактита, све до Макоча понора, који је дубок 138 m. Малим чамцем може се возити 400 m поред одсека које је испред пећине формирала Пунква река. Међу познатије пећине, које се могу разгледати спадају и *Кетеринска*, *Балчарка* и *Слоупско-Шосевска*. У неким пећинама су пронађени трагови живљења праисторијских људи.

Моравска има још интересантних локалитета. Један од њих је Телч (6.200 ст.), који се налази око 95 km западно од Брна, уз јужне обронке Чешко-Моравског височја. Као тврђаву основали су га у XIV веку феудалци из Храдеца. Тврђава је од града одвојена јаким зидинама. После пожара 1530. године, гувернер Моравске Захариаш обновио је град и тврђаву у стилу италијанске ренесансе. Од смрти Захариаша (1589) није значајније измењен градски комплекс. Стари део града представља једну од најсликовитијих градских четврти у Чешкој и Европи, па је 1992. године Телч стављен под заштиту UNESCO-а. Телч је издужен у правцу југоисток-северозапад. Са севера и североистока уоквирује га Штепници језеро (са острвом), са запада Улицки језеро, а са југозапада Староместко језеро. На неколико места ове водене површине су премошћене. Поред делова средњовековних зидина и утврђења, истичу се и друге вредности. У средишњем делу на Тргу Захариаша су Мариан колоне (1717) са кулом (49 m) у романском стилу. Један од најзанимљивијих локалитета у Телчу је ренесансни Водени павиљон - одмаралиште (1568), у северозападно делу града, место изузетно погодно за одмор и разговоре. Северозападни део старог града, у коме је и утврда, има још неколико вредности. Ту је локални Историјски музеј (1895), Уметничка галерија Јан Зразвехо, готска црква Св. Јана (1372), барокна црква Имена Исусовог (1655), црква Св. Духа и капела Св. Ђорђа, те Језуитска школа. Поред цркве Св. Јана је велики парк са малим језером, уређен у енглеском стилу.

Мали град *Јаромерице над Ракитноу* (4.000 ст.), налази се око 55 km западно од Брна, а познат је по великој палати породице Квестенбург из XVIII века. Око палате је велика башта уређена у француском стилу, у којој је монументална црква кружног облика. Унутрашњост палате краше бројним декоративни мотиви. Југозападније, уз границу са Аустријом је *Вранов*, погранична тврђава, подигнута на каменитом узвишењу поред реке Дије. Тврђава је из средњег века, а око 1700. је преуређена по плану великог бечког архитекте Фишера вон Ерлача. Унутар тврђаве истиче се палата породице Алтан. Око тврђаве, данас је лепо уређени парк, са малим мостовима и кућицама за одмор. Лепоту парка увећава и изузетна Анкестор хала, једна од најдужих барокних хала у Централној Европи, која је оличење моћи Алтан клана, са вредним сликама и скулптурама. Нешто низводније на истоименој реци налази се град *Знојно* (37.200 ст.), који је династија Пшемислов основала у XI веку, ради боље одбране јужне државне границе. У граду су очувани остаци утврђења, а у старом делу доминирају готска црква Св. Николе и капела Св. Венцеслава. Око 50 km југоисточно од Брна, на реци Дије, а недалеко од аутопута за Братиславу и од границе са Аустријом, налази се место *Ладнице*. Ово место је подигла позната Лихтенштајн фамилија у XVI веку. Место има и вредне готске објекте подизане средином XIX века, са уметничким радовима, музеј ловства, пољопривреде и шумарства. Околни парк, један је од лепших у Централној Европи, са специфичним дрвећем, језерима и острвима, птицама, вртним зградама, копијама тврђава, храмова, триумфалних лукова и минарета. Тридесетак километара северозападно од

Брна је веома лепо и добро очувано утврђење *Пернитејн*. Мало утврђење постоји од XIII века, а касније, посебно у XVI веку, знатно се шири и утврђује. Североисточно од Брна на реци Морави је град *Кромериж* (30.100 ст.), где је у XIII веку постојала летња резиденција бискупа из Олмоуца. Место је преуређивано више пута, а последњи пут у барокном стилу. Из XV века су кула, градски трг, кружне колоне, висока градска кућа и др. Бискупи су живели високим стилем па су сакупили колекцију слика, једну од најинтересантнијих у Чешкој (сликари Кранач, Тициан, Ван Дајк и др). У баштанској и Конгресној хали су бројне фреске. Град је претрпио измене 1848. у време побуна у Аустро-Угарској, када су подигнути објекти у империјалном стилу, а паркови у француском стилу, док крајем XIX века доминира енглески стил. Цветни павиљон је барокног стила са романским колонадама. По изгледу истиче се Кромериж улица, са лепим зградама, а у Јанској улици је барокна црква Св. Јована. На главном тргу је Музеј са вредном колекцијом Макса Швабинског, једног од већих Чешких уметника XX века. Нешто југоисточније од Кромерижа је *Злин* (*Готвалдов*, 83.500 ст.), у коме се у међуратном периоду (између Првог и Другог светског рата) развила производња обуће Бата. За подизање грађевина коришћене су црвене цигле, стакло и челик, а неке су лоша имитација познатијих. Град има лепе паркове и баште, а ту су Музеј обуће и Кућа уметности (од стакла). Око 7 km североисточно од Злина је *Ласна дворац*, један од најбољих примера племићких двораца у енглеском стилу, са золошким вртом. Североисточно од Злина, на падинама Западних Бескида, у заштићеној долини је *Рожнов под Радхоштем* (18.000 ст.), који окружују шуме и пашњаци. Ту су у средњем веку живели Власи сточари. За туристе су веома привлачна њихова села, у којима су сачуване дрвене сточарске куће, прибор и други сточарски предмети. За посетиоце је формиран Музеј на отвореном, где могу да виде и разнолику резбарију на великим деблима стабала. Међу највеће вредности овог подручја спада статуа Радегаст - Словенски жртвеник. Интересантна су и *сточарско-планинска села* у Млинској долини (Дрвене Местечко и Влашка Дедина). Бескиди су погодни за планинарење, а ту је велики број локалитета који током зиме привлаче љубитеље зимских спортова.

У северном делу Моравске, између Драханског височја и Јесеника, у долини горње Мораве налази се веома интересантан град *Олмоуц* (105.000 ст.). То је значајно историјско место (помиње се у VIII веку), са много вредних грађевина, посебно у старом делу града. Олмоуц је био главни град Моравске (XIII-XV век), пре Брна. Након Тридесетогодишњег рата, неке грађевине су добиле барокне фасаде. Олмоуц постаје седиште бискупа (1063) и надбискупа (XIII век), те универзитетски град (1573). У старом граду доминира катедрала Св. Вацлава коју је као романичку 1106. почео градити принц Светоплук, а завршио 1131. бискуп Ј. Здик (адаптирана - готика, барок, неоготика), затим Пшемисловска палата (почетак XIV века - романика), те Вацлавске намести са лепом фонтаном. Истичу се и Намести Републике са старим трговинама и Хорни намести са две прекрасне фонтане - Херкулова (1721) и Цезарова (1724), те са упадљивим великим (32 m) спомеником Свето Тројство (1716-1754). Фасаде Градске куће (ренесанса 1378) красе астрономски сат (XV век) и средњовековне фигуре (Смрт, Витез, Девојка итд) оштећене у Другом светском рату, а касније обновљене. Долни намести красе Нептунова (1695) и Јупитерова (1707) фонтана, кужне колонаде (1715), те готичка црква Св. Мауриција (XV-XVI век). У граду је и барокно утврђење, бројне друге грађевине, те дивни паркови из XIX века. На бази традиције паркова, башта и цвећа у мају се организује фестивал Флора Олмоуца.

Северно од Бескида и источно од Јасеника је Северна Моравска или Чешки Шљонск (Шлезеја). Поред шумовитих планинских предела, ливада, терена за зимске спортове, речних долина и сектора за планинарење, на крајњем северу ове регије у северноморавском крају је неколико пећина. Овде се сучељавају старије (Јасеник) и млађе (Бескиди) планине па су бројни термоминерални извори и бање (*Карлова Студанка*, *Лазне Јасеник*, *Климковице*, *Лазне Дарков* итд). На Јасени-

ку је најинтересантнији сектор Прадед (1492 m), са теренима за зимске спортове, одакле се пружа изузетан поглед на околину. На Бескидима најпривлачнији је сектор око места *Нови Јичин* (27.200 ст.), у коме се истиче стари део града и Музеј шешира (јединствен у свету), те простор око *Копривнице* (24.500 ст.), у којој је Музеј мотора и машина. Најзначајнији град ове регије је *Острава* (326.000 ст.), превасходно индустријски центар, мада има и туристичких вредности из XIV-XVI века (стари центар, Масариково намести са Старом градском кућом и Градским музејом, Палата културе, готска црква Св. Венцеслава), али и новијих (неоренесансни храм Бога Спаситеља из 1883-1889, Нова градска кућа са кулом видиковцем високом 85,6 m из 1924-1929) те 5 музеја, 18 галерија, 38 цркава, 300 врт, резервати природе итд). Овде је у VIII веку постојало славенско село у, које је у X веку утврђено, а писани документи из XIII века помињу цркву Св. Венцеслава и утврђени град (Ludvik, Ludvik, 1997).

Материјална основа за развој туризма

У експанзији светског и европског туризма и његових позитивних ефеката на привредни развој, и Чешка види своју шансу, коју значајно увећава њен положај. Након скоро 50 година стагнације и назадовања туризма у периоду социјализма, у последњој декади XX и почетком XXI века и Чешка настоји да домаћим и страним капиталом побољша материјалну базу и позицију у светским туристичким кретањима. Значајна средства улажу се у модернизацију постојећих и градњу нових саобраћајница и смештајно-угоститељских капацитета, али и у осталу туристичку инфраструктуру и агресивнији маркетиншки наступ.

Саобраћај. По подацима за 2000. укупна дужина свих друмова у Чешкој је 127.693 km. Од ове бројке 55.432 km су са асфалтном подлогом (43,4%), а свега 548 km (0,4%) је урађено као аутопут. Готово до свих значајних туристичких подручја и места лако се стиже добро одржаваним асфалтним путевима. Најзначајнији европски друмски правци, смера север-југ, који пролазе преко територије Чешке су: Е-55 (Росток - Берлин - Дрезден - Праг - Линц - Салзбург - Целовец - Трст) и Е-65 (Шћећин - Вроцлав - Праг - Братислава - Залегерсег - Загреб - Ријека). На простору Чешке они се укрштају са европским друмским правцем Е-50 смера запад-исток (Париз - Мец - Кајзерслаутерн - Нирнберг - Плзен - Праг - Брно - Жилина - Кошице - Львов - Кијев). У близини источне границе, односно кроз Братиславу у Словачкој пролази европски друмски правац Е-75, а уз северну границу Е-40, те уз јужну Е-60. У категорији аутопута је траса од Прага до границе са Словачком према Братислави (140 km), затим сектор Праг - Плзен (88 km), те Праг - Прибрам (65 km), део путног правца Праг - Храдец Кралове (60 km), Праг - Турнов (95 km) и Брно - Олмоуц - Боузов (100 km). Мада се друмски правци Праг - Дрезден, Праг - Линц, Праг - Вроцлав и Јихлава - Беч веома добро одржавају, у плану је да и они буду претворени у аутопут.

С обзиром на површину територије Чешка има релативно велику дужину железничких пруга која износи 9.444 km, од чега је 2.843 km електрифицирано, а 1929 km са дуплим колосеком. Мада се и чешка железница модернизује и прилагођава западноевропским стандардима, њено учешће у превозу лица која посећују Чешку у последњих десетак година креће се од 4% до 5%, док се друмовима доведе 93,5-94,5% свих посетилаца. Најважније железничке пруге су оне које повезују Праг са главним градовима околних држава, односно са Берлином, Бечом, Братиславом и Варшавом.

Чешка има 121 аеродром (домаћа авио компанија Czech Airlines), али за међународни и унутрашњи авио саобраћај значајно је 26. Од ових 26 аеродрома два имају узлетно-слетну писту дужу од 3.000 m (прашки и остравски), док је 10 са пистом дужине 2.500-3.000 m, а 14 има писту дугу 1.500-2.499 m. За међународни и унутрашњи авио саобраћај највећи значај имају аеродроми код Прага

Карта 4. Саобраћајна карта Чешке (Ivory, 1995)

и Остраве. Авионским превозом, 90-их година XX века у Чешку је долазило 1,2-1,4% посетилаца, а почетком XXI века тај удео расте и достиже скоро 2%.

Водени пловни путеви имају дужину 303 km и углавном су везани за Лабу и њену притоку Влтаву, мада има краћих пловних деоница и на доњим токовима других река. Последњих година све популарније су туристичке туре које обухватају пловидбу Влатвом и Лабом. Речне луке су Праг, Усти над Лабом и Дечин (www.cestovni-ruch.cz; CD EN carta, 2003).

Смештајни капацитети Чешке могу задовољити разнолику клијентелу. Средином 2000. године у Чешкој је било 12.806 разноликих смештајних објеката, са 184.210 соба и 502.246 кревета. То значи да собе просечно имају три кревета (2,7), што је лошије од западноевропских стандарда. Највећи значај са 1.945 објеката има категорија у којој су хотели, мотели и ботели, мада је њихов удео у укупном броју свега 15,2%. Међутим, са 76.467 соба (41,5%) и 181.174 кревета (36,1%), удео ове категорије знатно је већи. Пансиона је 1.745 или 13,6%, а имају 19.932 собе (10,8%) и 55.302 кревета (11,0%). Хостела је 688 или 5,4%, а имају 8.393 собе (4,6%) и 30.181 кревет (6,0%). Викенд кућа које се издају туристима је 342 или 2,7%, а у њима је 6.195 соба (3,4%) и 22.007 кревета (4,4%). Кампова је 420 или 3,3%, са 6.339 соба (3,4%) и 21.823 кревета (4,3%). У индивидуалном смештају је 5.429 или 42,4% објеката, са 12.738 соба (6,9%) и 46.975 кревета (9,4%). Категорија “остало” обухвата 2.237 или 17,5% објеката, са 54.146 соба (29,4%) и 144.784 кревета (28,8%). Треба нагласити да Чешка настоји смањити број објеката (средином 2002. било је 9.098 објеката), а побољшати квалитет соба и кревета.

Највећи број објеката сконцентрисан је у градским центрима (32,2%), затим на планинама (24,2%), уз водене површине (13,7%), те у бањама (8,5%), док је неклассификовано 21,4% објеката.

Међу регијама Чешке Праг има најмање објеката за смештај (7,6%), али највише соба (18,2%), док је на другом месту по броју и уделу кревета (15,7%) (2,4 лежаја по соби). Средишња Чешка (без Прага) учествује са 7,8% објеката, 7,4% соба и 7,4% лежајева. Јужна Чешка има 16,1% објеката, 9,9% соба и 11,0% лежајева. Удео објеката Западне Чешке је 11,2%, док је соба 11,6% и лежајева 10,5%. Северна Чешка има 13,5% објеката, 12,0% соба и 12,0% лежајева. У Источној Чешкој је највише објеката, односно 22,9%, а 16,6% соба и 18,4% лежајева (највише). Јужна Моравска учествује са 11,3% објеката, 13,0% соба и 13,3% кревета. Удео објеката у Северној Моравској је 9,7%, соба је 11,3%, а кревета 11,8% (www.cestovni-ruch.cz).

Највећи број и најбољи квалитет хотела је на подручју Прага у коме је сконцентрисано преко 60% хотела са четири звездице, а у граду је и девет хотела са пет звездица (најпознатији “Интерконтинентал”, “Париз”, “Праха” и “Савој”). По броју квалитетних хотела следе Карлови Вари, где је неколико хотела са четири и један са пет звездица (Грандхотел Пуп). Квалитетни хотели са четири звездице налазе се и у Маријанским Лазнима, Брну, Чешком Крумлову, Знојном, Олмоуцу, Острави итд.

Праг има и највећу искоришћеност капацитета (56%), затим следе: Западна Чешка (53%), Источна Чешка (48%), Северна Моравска (47%), Средња Чешка и Јужна Моравска (46%), Јужна Чешка (44%) и Северна Чешка (42%). Искоришћеност на нивоу Чешке креће се око 49%.

На нивоу државе о **организацији туризма** брине се “Туристичка организација Чешке”, која је основана 1991. и данас има 143 чланице. Но, да би потребе бројних и разноликих туриста биле што боље задовољене у Чешкој постоји читав низ услужних агенција. Организацијом путовања и смештаја туриста бави се 876 агенција (од тога у Прагу 32,2%), док послове субагентуре обавља 620 агенција (29,4% Праг). Продајом карата баве се 333 агенције (Праг 31,5%), а кружне туре и путовања организују 342 пословнице (Праг 28,7%). Пријем и смештај гостију врше 432 агенције (Праг 34,0%). Продају карата за културне и спортске догађаје обавља 277 агенција (Праг 33,9%). Саобраћајне услуге врши 246 пословница (Праг 35,4%), а рентакар послове обавља 62 агенције (Праг 53,2%). Послове водичке службе обавља 320 агенција (Праг 31,3%), а продајом сувенира, књига туристичких водича и карата баве се 132 пословнице (Праг 31,8%). Различите туристичке информације пружа 156 агенција (Праг 29,5%), а у Чешкој је још 77 других туристичких сервиса (Праг 39,0%) (www.find-tour-operators.com/Czech-Republic).

Туристички промет

Положај Чешке и добре везе са околним земљама утичу на велики међудржавни путнички промет. Због тога је, за што верније сагледавање туристичких кретања у Чешкој, потребно је анализирати број посетилаца и страних туриста, али и број Чеха који одлазе у друге државе, као и месечни промет, те структури гостију по врсти превоза, зараду од туризма и др.

У периоду од 1995. до 2002. године највећи број страних туриста, које је званична статистика регистровала у објектима за смештај, био је 1998. године, када их је у Чешкој регистровано 5.563.000. Најмање старних туриста регистровано је 1995. године (3.381.000) Године 2000. у Чешкој је било 4.666.305 страних туриста. Највише туриста било је у Прагу 1.839.345 или 39,4%, затим на подручју Брна (7,4%), Карлових Вари (7,0%), Будејовица (6,9%), Храдец Кралови (6,5%) итд, а најмање је било у Пардубицком крају (2,0%). Просечна дужина боравка туриста је четири дана. Најбројнији турист су из Немачке, затим из Пољске, Аустрије, Италије, Велике Британије, Низоземске, САД, Француске, Словачке, Русије, Шпаније, Јапана, Хрватске и Израела. Туристи у Чешку најчешће долазе да би упознали градове и културне вредности (око 55%), затим следе они који бораве на планинском простору (15%), око водених површина (10%), те у бањама (7%), док је значајан део без посебног одређења (13%).

Од 1995. до 2002. године највећу потрошњу, од 4,1 милијарду САД \$, страни туристи су имали 1996, а најмању од 2,9 милијарди у 1995, док је нешто више потрошено 2000. и 2002. године. У 1997. и 1998. страни туристи су потрошили 3,7 милијарди, а 1999. свега 3,0 да би у 2001. години потрошња достигла 3,8 милијарди САД \$. Анализира зараде од туризма показује да се она у Чешкој креће од 300 до 350 америчких долара по становници, па по том критеријуму Чешка је око 20 места у свету, док је на првом месту Аустрија са 1400-1500 \$.

Табела 1. Страни посетиоци (у милионима) у Чешкој и Чеси у иностранству(1993-2002)

	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.
Странци	71,3	101,4	98,1	109,4	107,9	102,8	100,8	104,3	103,1	97,6
Чеси	31,0	45,8	44,9	48,6	46,1	43,6	40,0	38,2	36,2	34,3

Извор: www.cestovni-ruch.cz

На путовањима у иностранство Чеси су највише потрошили, око 3 милијарде САД \$, током 1996. године, а најмање око 1,5 милијарди у 1999. Највећи салдо, од 1,85 милијарди САД \$, остварен је 1998, а најмањи од 1,12 милијарди остварен је 1996. Како је зарада од страних туриста променљива, тако је и удео девизног прихода варирао. Највећи удео прихода од туризма у извозу (18,8%) био је 1996. године, док последњих година опада и најнижи је 2002. (свега 7,7%). Године 1996. приход од туризма у националном дохотку учествује са 7,1%, а најнижи удео од 4,2% био је 2002.

Положај Чешке у срцу Европе и нестанак политичко-идеолошких граница утицао је позитивно на долазак посетилаца у Чешку или пролазак преко ове државе, а такође на одлазак Чеха у околне земље. Већ средином 90-их година XX века у Чешкој је регистровано преко 100 милиона посетилаца (101,4) што је за 30 милиона више у односу на 1993. - прву годину чешке самосталности. Максималан број посетилаца забележен је 1996, а последњих година лагано опада, те је 2002. за скоро 9 милиона мањи него 1996.

Логично, највећи број посетилаца је из суседних држава. Из Немачке је било 46,4 милиона посетилаца (44,5%), из Пољске 26 милиона (24,9%), из Словачке 14,7 милиона (14,1%), те из Аустрије 12,4 милиона (11,9%). Чеси су у иностранство највише путовали такође 1996, а од тада до 2002. године број се стално смањује, те је скоро доспео до нивоа из 1993. Последњих година у Немачку годишње путује 10-12 милиона Чеха (око 30%), у Словачку 8,5 до 9,5 милиона (око 23%), у Пољску 8-9 милиона (око 22%), те у Аустрију 6-7 милиона (око 17%). Највећи број посетилаца у Чешку стиже друмским превозом (око 94%), а 2000. овим превозом стигло је 98,3 милиона лица. Исте године железницом је стигло 4 милиона посетилаца (3,5%), док је авионски превоз користило 1,9 милиона лица (2,5%). Чеси су такође најчешће путовали друмским возилима (око 92%), те авионом (око 4,5%), док је воз најређе коришћен (3,5%). И странци и Чеси најчешће путују у августу у јулу, односно у време годишњих одмора. Током сваког од ових месеци у Чешку стигне 10-12 милиона посетилаца, а из Чешке отпутује 4-4,5 милиона лица. Најмање страних посетилаца стиже од јануара до марта (5,5-7,5 милиона), а у овим месецима и Чеси најмање путују (просечно 2-3 милиона) (www.cestovni-ruch.cz).

Закључна разматрања

Променом политичко-територијалних односа у Европи, почетком 90-их година XX века, Чешка постаје право географско средиште овог континента. У новонасталим односима, када је, како на западу кажу, "пала црвена или гвоздена завеса", Чешка се нашла у потпуно другачијој позицији. Од периферије Источног блока, постала је територија која треба прва да се укључи у развијени запад. Та интеграција у западну развијену и потрошачку средину, представља дуготрајан процес, за који је последњих 10 година само прва фаза.

Поред политичко-системских промена које задиру у темеље функционисања државе и друштва, и сви остали сегменти друштва се морају реструктурирати и прилагодити. Можда је у томе процесу у најделикатнијој ситуацији појединац. За државу и појединца важна одредница мора бити историја, односно културно-цивилизацијски круг из којег су произишли, али и будућност од које се не може побећи. То значи да се Чешка мора борити и за прошлост и за будућност. Та борба, односно пронала-

жење најоптималнијег пута, за државу, народ и појединца, мора да прати и туризам као једну од веома важних делатности. Туризам мора да буде делатност која многим пружа задовољство, које ће радо да плате, али такође, у туризму људи морају радити из задовољства. Без обзира на општу јурњаву свих и свуда, Чеси и сви други који виде туризам као бољитак живљења, морају знати да осмех и опуштено искрено гостопримство, често боље празне џепове од најпознатије робне марке.

Анализа туризма Чешке, поред њеног изузетног положаја, указује и на значајне природне вредности, међутим културно-историјске вредности се показују као изразито доминантне, што се закључује и из интересовања туриста, од којих 55% у ову земљу долази да би упознало њене градове и културно-историјске садржаје. Ове изузетне вредности свакако су последица историјских прилика, које је произвео и исток и запад, те Чеси, осим значајних улагања у материјалну базу и маркетиншке активности, морају бити и исток и запад, да би бројне осебујне и очаравајуће културно-историјске вредности, у деломично нарушеној природи и уз оштећену човекову душу, привукле још већи број страних туриста и посетилаца, па би се негативни тренд из неколико последњих година брзо зауставио.

Да би се постигао напредак у туризму Чешке потребно је побољшати инфраструктуру, оспособити одговарајуће стручњаке, осавременити маркетиншки концепт, прилагодити законску регулативу и порески систем, обезбедити додатна финансијска средства за развојне пројекте у туризму, а посебно у реконструкцији културно-историјских добара. Развој туризма мора пратити и савремене трендове у овој области, те ће Чешка у будућем развоју акценат ставити на сеоски туризам, на заштићене зоне и националне паркове, а већи значај морају имати разни видови активног одмора, посебно бициклизам, али и ралигиозно-историјски туризам. За значајан напредак у туризму веома важна је и боља координација свих активности на државном, регионалном и локалном нивоу, а у том правцу значајно је спровести децентрализацију туризма, јер је највећи број туриста упућен на Праг.

Литература и извори

- Билкова, Г., Шоурек, Ј., 1998, Прага - фотопутеводитељ по Праге, Артфото, Праг.
Васовић, М., Јовичић, Ж., 1982, Важније туристичко-географске регије Европе, Рад, Београд.
Група аутора, 1988, Atlas svijeta, Jugoslovenski leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb.
Група аутора, 1997, Central Europe on a shoestring, Lonely Planet Publications, Hawthorn (Australia), Okland (USA), London (UK), Paris (France).
Група аутора, 1997а, Карловы Вары, Олимпия, Прага.
Група аутора, Орса енциклопедија, Jugoslovenski leksikografski zavod, Zagreb.
Ђурић, В., Петровић, Р., 1965, Економска регионална географија света, књ. 3, Завод за издавање уџбеника Социјалистичке Републике Србије, Београд.
Ivory, M., 1995, Essential Czech Republic, AA Publishing, Basingstoke, UK.
Костић, Л., 1990, Спорне територије Срба и Хрвата, Досије, Београд.
Ludvik, P., Ludvik M., 1997, The Czech Republic, Olympia Publishing Hause, Praha.
Луковић-Пјановић, О., 1990, Срби ... народ најстарији, том I, Досије, Београд.
www.czechgeography.htm
www.cestovni-ruch.cz/statistics/stat/2000.htm
www.mmr.cz/en/tourism/statistics
www.find-tour-operators.com/Czech-Republic
CD ENcarta, 2003.